

Høgskolen
i Innlandet

Per Olav Lund, Merethe Lerfald og Birgitta Ericsson

Ringvirkninger av kulturfestivaler i Oppland

Skriftserien 27 - 2019

østlandsforskning
Eastern Norway Research Institute

© Forfatter/ Høgskolen i Innlandet

ISBN elektronisk versjon: 978-82-8380-132-3

ISSN trykt/elektronisk versjon: 2535-5678

Oppdragsgiver: Oppland Fylkeskommune

Prosjektleder: Birgitta Ericsson

Emneord: Kulturfestivaler, ringvirkninger, Oppland

Dato: Oktober 2019

FORORD

Østlandsforskning ved Høgskolen i Innlandet har på oppdrag fra Oppland fylkeskommune gjennomført en ringvirkingsanalyse for et utvalg kulturfestivaler i Oppland. De medvirkende festivalene, og de som har vært våre kontaktpersoner, har vært:

- Norsk Litteraturfestival/ Sigrid Undset-dagene v/ Annette Seglem og Marit Borkenhagen
- Valdres sommersymfoni, v/ Mona Kleven og Gro Tvenge Frogner
- Kristin Lavransdatter på Jørundgard v/ Reidun Aasgaard og Terje Storødegård
- Vinjerock, v/ Ingebjørg Blomlie Müller, Julie Forchhammer og Boye Skøre
- Jørn Hilme-stemnet v/ Ellen Persvold og Lis Jørgensen
- Peer Gynt-stemnet v/ Sussan Kroken, Marit Lien og May Britt Støve
- Fjellfilmfestivalen v/ Tonje Sameien og Maritha Bjørnbeth
- Norsk Røkfiskfestival v/ Håvard Halvorsen

Kontaktperson i Oppland fylkeskommune har vært rådgiver Terje Kongsrud i Kulturavdelingen, som har bidratt med stor innsikt og nyttige innspill. Takk!

Vi takker samtlige festivalarrangører for stor innsats og godt samarbeid! Vi har vært avhengig av informasjon og data fra hver enkelt av dere, og det har vært mange detaljerte forespørsler fra vår side. Uten deres velvillighet ville ikke prosjektet latt seg gjennomføre. Tusen takk til samtlige!

Østlandsforskning har vært ansvarlig for gjennomføringen av prosjektet. Forskerne Per Olav Lund og Merethe Lurfald har vært prosjektmedarbeidere, og prosjektleder har vært Birgitta Ericsson.

Lillehammer, oktober 2019

Tonje Lauritzen (sign.)
instituttleder

Birgitta Ericsson (sign.)
prosjektleder

INNHold

1	Innledning	4
2	Metode	6
2.1	Om regionaløkonomiske effekter - ringvirkninger	6
2.2	Områdeavgrensningens betydning	9
2.3	Metoder for kartlegging av pengestrømmene	11
2.4	Metoder brukt i denne ringvirkningsanalysen	11
2.4.1	Festivalregnskapene - arrangementets økonomi	12
2.4.2	Overrissing fra tilreisende	12
2.4.3	Gjennomføring av spørreundersøkelsen	13
2.4.4	Skal alle publikummere/deltakere med i analysen?	13
2.4.5	Antall besøkende	14
2.4.6	Regionalt bosatte, besøkende og forbruk på festivalen	15
3	Prinsipper for å identifisere potensial for regionaløkonomiske effekter	16
3.1	Økning av ringvirkningene	16
3.2	Økning av overrissingeffekten	17
3.3	Økning av oppholdslengde - plattformtilnærmingen	18
3.4	Andre verdier	20
4	Festivalene og ringvirkninger	22
4.1	Norsk Litteraturfestival/ Sigrid Undset-dagene	22
4.2	Valdres sommersymfoni	24
4.3	Kristinspelet	25
4.4	Jørn Hilme-stemnet	26
4.5	Vinjerock	27
4.6	Peer Gynt-stemnet	28
4.7	Fjellfilmfestivalen	28
4.8	Norsk Rakfiskfestival	29
4.9	Ringvirkninger	29
4.9.1	Norsk litteraturfestival/ Sigrid Undset-dagene	31
4.9.2	Valdres sommersymfoni	31
4.9.3	Kristinspelet	32
4.9.4	Jørn Hilme-stemnet	33
4.9.5	Vinjerock	34
4.9.6	Peer Gynt-stemnet	35
4.9.7	Fjellfilmfestivalen	36
4.9.8	Norsk Rakfiskfestival	37
4.10	Festivalene sett under ett	38
5	Drøfting av potensial for økte effekter	41
5.1	Økning av ringvirkningene	41
5.2	Økning av overrissingeffektene	43
	Referanseliste	50

Figurer

Figur 1: Leverandører og besøkende, alternativer for tilhørighet.....	7
Figur 2: Pengestrømmer generert av tiltak/arrangement i et område. Prinsippskisse.....	8
Figur 3: Områdeavgrensning og effekter	10
Figur 4: Plattformtilnærming som modell for regional næringsutvikling.	19
Figur 5: Festivalhjul for Valdres 2018.....	47

Tabeller

Tabell 1: Spørreundersøkelsen og utvalg, sortert etter gjennomføringstidspunkt 2018..	13
Tabell 2: Antall solgte billetter etter type, antall person og personbesøk etter festival. 2018	15
Tabell 3: Festivaler som inngår i analysen, sortert etter gjennomføringstidspunkt 2018.	23
Tabell 4. Sammenstilling av forutsetningene for ringvirkningsanalysen 2018, 1 000kr, Alle beløp eks mva der annet ikke er oppgitt.	30
Tabell 5: Finansiering av festivalene etter finansieringskilde. 2018. Prosent.	40
Tabell 6: Kjøp av varer og tjenester fordelt etter leverandørens geografiske lokalisering. Tusen kroner. 2018.	41
Tabell 7: Antall besøkende, andel tilreisende og estimert forbruk (eks. mva) utenfor festivalområdet. Kroner. 2018.	43

OPPSUMMERING

- **Bakgrunn:** Oppland fylkeskommune har vedtatt å ha en tydelig satsing på arrangement og arrangementskompetanse, og i 2017 vedtok Fylkestinget at det skulle vurderes å kartlegge økonomiske ringvirkninger som følger av et utvalg av kulturfestivaler og større arrangement. På oppdrag fra Oppland fylkeskommune har Østlandsforskning gjennomført en ringvirkningsanalyse, hvor formålet har vært å klarlegge eksisterende ringvirkninger og identifisere potensial for økte, langsiktige ringvirkninger i regionene som er vertskap for en eller flere større kulturfestivaler. Analysene er gjort med basis i regioninndelingen i Oppland, og med fokus rettet mot økonomiske ringvirkninger festivalene bidrar til. En ringvirkningsanalyse brukes for å få fram økonomiske verdier. Aktivitet innenfor kulturfeltet bidrar imidlertid med andre, og vel så viktige verdier, som verken kan måles i kroner eller er hensiktsmessig å kvantifisere. Det betyr ikke at disse verdiene er mindre verdt, de er bare ikke med i en ringvirkningsanalyse.
- **Datagrunnlag:** Empirisk tar rapporten utgangspunkt i de åtte festivalene Norsk Litteraturfestival/ Sigrid Undset-dagene, Valdres sommersymfoni, Kristin Lavransdatter på Jørundgard, Jørn Hilme-stemnet, Vinjerock, Peer Gynt-stemnet, Fjellfilmfestivalen og Norsk Rakfiskfestival. Alle festivalene meldte selv interesse for å delta i prosjektet, og har bidratt med data til kunnskapsgrunnlaget rapporten bygger på. Rapporten bygger på to års drift i festivalene. Alle analysene er basert på to år - 2017 og 2018 unntatt for Norsk Litteraturfestival/ Sigrid Undset-dagene der datagrunnlaget gjelder 2018 og 2019. Data består av festivalregnskap og publikumsundersøkelser. Supplerende informasjon er hentet fra styrets beretning, årsrapporter og festivalledelsen.

Festivalenes regionale betydning kan sammenfattes i følgende punkter:

- **Festivalene er ulike:** Det er stor spredning i festivalene både når det gjelder størrelse, omfang av publikum/ deltakere og delarrangementer, lokalisering, varighet og sjanger. Besøkstallene varierer fra 1 000 til 20 000, og bare det tilsier at effektene lokalt og regionalt vil være forskjellige. Felles for alle festivalene er at de tiltrekker seg tilreisende besøkende og denne andelen ligger fra ca. 60 prosent og oppover av det totale antallet publikummere. Vi har beregnet overrislingen – det de tilreisende handler for i regionen men utenfor festivalområdet – til å ligge i området 350,- til 2 300,- pr besøkende. Også der er det altså stor spredning mellom festivalene og skyldes i stor grad om besøkende overnatter kommersielt eller ikke. I tillegg kommer forbruket publikum har på festivalområdet til billetter, kurs osv. som er tall som inngår i festivalenes egne regnskap og derfor ikke telles i overrislingen. De største utgiftene utenfor festivalområdet brukes til overnatting og servering.

- **Attraktive også for lokale:** Alle festivalene med unntak av Fjellfilmfestivalen og Vinjerock er godt besøkt av de som bor i regionen. Peer Gynt-stemnet har også en meget liten andel lokalt bosatte, men fordi det totale antallet publikummere er stort blir det lokale besøket likevel betydelig i absolutte tall. Festivalene bidrar derfor også til aktivitet regionens egne innbygger verdsetter.
- **Betydelig og nødvendig frivillighet:** Det kreves betydelig innsats fra frivillige til å gjennomføre festivaler, og de fleste er bosatt i respektive region. Festivalene kunne ikke vært gjennomført uten betydelig frivillig innsats og frivilligressursen er gjennomgående større enn driftsoverskuddet i festivalen. Dette gjelder alle disse festivalene. Med unntak av Norsk Rakfiskfestival er festivalene også avhengig av økonomisk støtte fra det offentlige og sponsorer som bidrar til festivalens omsetning.
- **Liten sysselsettingseffekt:** I alle festivalene, med unntak av Kristinspelet som gjennomføres på dugnad, er det ansatt personale i festivalorganisasjonen. Samlet vurdert er imidlertid denne sysselsettingseffekten som følge av festivalene lav. De som er ansatt i festivalorganisasjonene bidrar til regionalt konsum men effekten er liten og av mindre betydning enn festivalorganisasjonens handel i regionalt næringsliv og forbruket til de tilreisende festivaldeltakerne i regionens næringsliv.

Festivalene som virkemiddel til å styrke regional utvikling:

- **Utvidelse av influensområdet:** Gjennom å legge til rette for utvidelse av festivalenes influensområde kan effektene spres til et større område samtidig som festivalen utvider sitt publikumspotensial. Økt tilgjengelighet på kommersiell overnatting kan gjøres på ulike måter. Norsk Rakfiskfestival har ved å tilby busser til overnattingsbedrifter «utenfor gangavstand» og hytteområder lagt til rette for flere besøkende.

Samarbeidet mellom Peer Gynt-stemnet og overnattingsbedriftene i området rundt Gålå har lagt til rette for at overnattingsbedriftene selv kan utvikle og selge pakker med overnatting, mat, ulike aktiviteter osv. til festivaldeltakere.

- **Alternativ overnatting:** Valdres sommersymfoni og Jørn Hilme-stemnet har tatt i bruk alternativ overnattingskapasitet i form av rom på hhv. folkehøgskolen og festivalcamp. Det samme gjør Vinjerock og Fjellfilmfestivalen som naturlig nok er lokalisert til et området med ellers begrenset overnattingskapasitet. Dette er samtidig eksempler på at overnattingsformene til en viss grad (må) tilpasses publikumsprofilene.
- **Kollektiv transport:** For å legge til rette for økt deltakelse på arrangementer kan det tilbys kollektive transporttilbud. Vinjerock har satt opp festivalbusser som går tur/ retur helt inn til Eidsbugarden fra Oslo, Sandvika, Trondheim og Bergen uten å bytte buss. Jørn Hilme-stemnet setter opp busser til konserten på Jaslangen som trekker mange besøkende. Å tilby kollektive transportløsninger styrker både festivaløkonomien og sparer miljøet, samtidig som det er transportpraktisk og bra for regionale transportselskap.

- **Samordning i tid:** I Valdres har Valdres Natur- og Kulturpark arbeidet målrettet med å øke regional attraktivitet. Ett ledd i dette er tilpasningen av arrangementer i et årshjul, som legger til rette for at det er aktiviteter gjennom året som både tilreisende og regionens egne bosatte kan benytte. Fra et regionaløkonomisk synspunkt kan det også være gunstig å legge arrangementer til perioder der det ellers er lav aktivitet, da det kan bidra til økt aktivitet i reiseliv og handel. Økt samordning av arrangementer er et tiltak som kan vurderes om det er aktuelt også i Gudbrandsdalen/ andre områder. Slik samordning kan være innenfor et geografisk område, men kan også være mellom sjanger-like arrangementer, slik som for eksempel historiske spel. Fylkeskommunen har som regionalpolitisk tilrettelegger, samfunnsutvikler og økonomisk støttespiller muligheter for å bidra til dette.
- **Potensial for redusert lekkasje:** Mellom 30 og 50 prosent av festivalorganisasjonenes innkjøp av varer og tjenester foretas fra virksomheter lokalisert utenfor respektive region. I 2018 ble 57 prosent – over 27 millioner kroner - av alle anskaffelser til festivalene kjøpt fra leverandører lokalisert andre steder enn i Oppland fylke. Det kan være potensial for å redusere denne andelen gjennom å samordne innkjøp av varer/tjenester som flere festivaler kjøper utenfor regionen.

Dette gjelder bl.a. næringsmiddelprodukter, der det er et godt tilbud av regionalt produserte produkter. Andre leveranseområder en kan se nærmere på er lys/ lyd, andre tekniske tjenester og store telt. Det er tjenester og produkter som alle festivalene benytter seg av. En kartlegging, og eventuelt samordning, av festivalenes behov, kan legge til rette både for leveranser fra aktører i regionen/fylket, og/eller for festivalene til å oppnå bedre betingelser hos leverandørene.

- **Publikumspotensial:** Flere av festivalene gjennomføres i områder uten stort fast befolkningspotensial men med mange fritidsboliger. Publikumsundersøkelsene viser at også fritidsboligeiere oppsøker festivalene, og de bidrar til å øke publikumspotensialet. Bekjentgjøring og kontakt med fritidsboligeierne kan derfor være en fruktbar strategi, og også gjøre det mindre risikabelt å legge arrangementer utenfor tradisjonelle «festivalperioder». Undersøkelsene viser at forbruket til fritidsboligeierne utenfor festivalområdet, ikke overraskende, er mer likt de lokalt fastboende enn andre tilreisende.
- **Plattformtilnærming:** Mulige synergier kan det også være ved en mer utstrakt bruk av ulike samarbeidskonstellasjoner mellom aktører fra ulike sektorer. Hvis man kan identifisere aktuelle og relevante «synergisektorer», kan det og utvikles et samarbeidsnettverk som et virkemiddel for å drive en mer helhetlig nærings- og produktutvikling i en region. Aktuelle sektorer er for eksempel overnatting, servering og lokale matprodusenter. I varierende grad er og kan også ulike aktivitetsaktører være relevante.

1 INNLEDNING

I Oppland fylkeskommunes kulturstrategi 2016-2020 er arrangement trukket fram som ett av fem områder der Oppland har forutsetninger for å kunne hevde seg nasjonalt eller internasjonalt. Det sies i strategidokumentet at festivaler og store kulturarrangement er "klare næringsutviklingsaktører med betydelig økonomiske ringvirkninger i sin region".

Det er vedtatt at Oppland fylkeskommune skal ha en tydelig satsing på arrangement og arrangementskompetanse. Fylkestinget vedtok i handlingsprogram for 2017 at det skulle vurderes å sette i gang et prosjekt med formål å kartlegge økonomiske ringvirkninger som følger av et utvalg av kulturfestivaler og større arrangement. Østlandsforskning har gjennomført en slik ringvirkningsanalyse hvor formålet har vært å klarlegge eksisterende ringvirkninger og identifisere potensial for økte, langsiktige ringvirkninger i en gitt region som er vertskap for en eller flere større kulturfestivaler.

Det er meningen at funn og konklusjoner i denne rapporten skal kunne brukes som redskap og inspirasjon for festivalarrangører, offentlige aktører og andre. Det betyr ikke at de økonomiske verdiene nødvendigvis skal være argumenter for framtidig vurdering av tilskudd til kulturfestivaler og kulturarrangement. For bruk av kulturpolitisk begrunnede virkemidler til aktører innenfor kulturfeltet bør det fortsatt legges størst vekt på den kunstneriske kvaliteten. En ringvirkningsanalyse brukes for å få fram økonomiske verdier. Aktivitet innenfor kulturfeltet bidrar imidlertid med andre, og vel så viktige verdier, som verken kan måles i kroner eller er hensiktsmessig å kvantifisere. Det betyr ikke at disse verdiene er mindre verdt, de er bare ikke med i en ringvirkningsanalyse.

Oppland fylkeskommune sendte ut en åpen invitasjon om å delta i ringvirkningsanalysen til festivaler i fylket. Det var åtte festivaler som meldte interesse for å delta. Disse var: Norsk Litteraturfestival/ Sigrid Undset-dagene, Valdres sommersymfoni, Kristin Lavransdatter på Jørundgard¹, Jørn Hilme-stemnet, Vinjerock, Peer Gynt-stemnet, Fjellfilmfestivalen og Norsk Rakfiskfestival. Gjennom deltakelse i dette prosjektet forpliktet festivalene seg til å bidra med informasjon og datagrunnlag.

Rapportens oppbygning

I kapittel 2 går vi gjennom hva regionaløkonomiske virkninger er og hvordan disse kan måles. Vi går videre gjennom valg av metodisk tilnærning og forutsetninger for gjennomføringen av arbeidet.

I kapittel 3 drøfter vi mulige regionaløkonomiske effekter ved kulturarrangementer på kort og lengre sikt, og vi ser på mulige virkninger som er vanskelige å kvantifisere, og hvordan

¹ Omtales i det videre som Kristinspelet.

festivaler kan påvirke disse. Kulturarrangementer gir også andre effekter som ikke inngår i analysene av regionaløkonomiske effekter, noe vi også redegjør kort for i dette kapitlet.

Festivalene er presentert i kapittel 4 sammen med resultatene fra analysene. Der foretas også en mer overordnet drøfting av festivalene samlet.

I kapittel 5 ser vi nærmere på hvordan og hvilke momenter som kan være aktuelle for å redusere handelslekkasjer og øke de regionaløkonomiske effektene av festivaler.

I tillegg ligger en mer omfattende omtale av den enkelte festival i separate notater som følger denne rapporten som utrykte vedlegg.

2 METODE

2.1 OM REGIONALØKONOMISKE EFFEKTER - RINGVIRKNINGER

Det er i mange sammenhenger nyttig å kjenne til hvordan næringslivet i en region samhandler internt i regionen og med andre regioner. Det kan for eksempel belyses ved hjelp av ringvirkningsanalyser. I ringvirkningsanalyser kartlegges a) hvordan de økonomiske sammenhengene mellom virksomheter manifesterer seg i verdikjeder, og b) hvor store effektene av (endringer i) aktivitet vil være. Ofte gjøres undersøkelser for å svare på spørsmål som «Hvor mye betyr arrangementet/ festivalen egentlig»? Da måles omsetning som besøkende og deltakere på arrangementet legger ut, og arrangementets innkjøp. Dessuten gjennomføres slike analyser for å belyse betydningen av for eksempel en festival for andre virksomheter i regionen, eller for å vurdere om det kan være grunnlag for å etablere nye virksomheter basert på leveranser til eksisterende aktivitet i regionen (importsustitusjon). Gode argumenter for å finne "samlet xx-betinget omsetning" kan altså være at en vil:

- si noe om dagens situasjon og samlet betydning for den regionale økonomien
- legge grunnlaget for prioriteringer av framtidige tiltak
- legge grunnlaget for konsekvensberegninger av aktuelle/prioriterte tiltak

Sammenhengene er imidlertid ofte komplekse og kan være vanskelig å kartlegge. Et kompliserende moment er når analysene gjelder oppmøtebaserte næringer, og kundene derfor kommer tilreisende (besøkende) i stedet for at varene sendes til kunden. For oppmøtebaserte virksomheter, som reiseliv, kulturarrangementer, festivaler, mange tjenester, osv., skapes en tilleggseffekt (overrislingseffekt). For å beregne denne må man vite både hvor kunder kommer fra og hvor mange de penger de bruker i regionen. Dette kommer vi tilbake til.

Det er vanlig å dele virkningene inn i tre komponenter:

- *Direkte effekter* av økt etterspørsel og økt produksjon. En spesiell type direkte virkninger er det som i reiselivslitteraturen kalles overrislingseffekter. Dette er virkninger som oppstår når tilreisende fra andre regioner bruker penger til overnatting, mat og annen handel i den definerte regionen.
- *Indirekte effekter/ringvirkninger* i underleverandørbedrifter, dvs. bedrifter som leverer varer og tjenester til den studerte aktiviteten (produksjonsgenererte effekter)
- *Induserte effekter*, økt etterspørsel som følge av at inntektene i regionen øker (konsumgenererte effekter).

Det har ingen praktisk betydning for en bedrifts eller festivalorganisasjons økonomiske resultat hvor inntektene kommer fra geografisk, eller hvor bedriften kjøper sine innsatsvarer. I regionaløkonomisk sammenheng er *den geografiske komponenten* imidlertid helt avgjørende, da effektene avhenger av at det bringes nye penger til regionen.

Størrelsen på effektene av økt aktivitet bestemmes derfor av *hvor* underleverandørene er lokalisert og *hvor* kundene kommer fra. Hvis alle besøkende/publikummere på en festival eller et annet arrangement er bosatt i den studerte regionen, bringes ikke nye penger til regionen. Det kan da bli en omfordeling av lokalt forbruk, et forbruk som ellers ville blitt brukt i andre virksomheter lokalt, og slik bare representere et nullsumspill i regionaløkonomisk forstand. Dersom festivalen/arrangementet tilfredsstillende etterspørsmål lokalt som ellers ville bli dekket av arrangementer andre steder, kan en likevel kunne få en styrking av lokal økonomi. I praksis er dette vanskelig å måle, og i de fleste seriøse analyser utelates eventuelle slike effekter. En regionalt bosatt deltaker er selvfølgelig viktig for festivalens inntekter, men vedkommende bidrar ikke til økt omsetning i regionen.

Tilsvarende vil ikke økt omsetning i festivalorganisasjonen legge til rette for økt aktivitet i regionen om alle leverandørene til festivalen er lokalisert utenfor regionen. Da vil alle festivalens innkjøp fra underleverandører *lekke ut* av regionen. Ideelt sett ville derfor det beste sett fra et regionaløkonomisk perspektiv vært at alle publikummere/besøkende er bosatt utenfor regionen, og alle leverandører er lokalisert i regionen.

Figuren nedenfor illustrerer alternativer for tilknytning til henholdsvis besøkende på en festival og leverandørene til en festival.

Figur 1: Leverandører og besøkende, alternativer for tilhørighet.

		Besøkende	
		Regional	Ikke regional
Leverandører til festivalen	Regional	3	1
	Ikke regional	4	2

Størst effekt får regionen når alle besøkende er tilreisende og alle leveranser er levert fra lokale tilbydere (rute markert med 1). Minst effekt vil oppstå når det kun er regionalt bosatte som deltar på festivalen og ingen leverandører er lokalisert i regionen, det vil si rute markert 4. Det er ikke klart hva som er mest gunstig av rute markert 3 der både festivalens deltakere og leverandørene er regionale, eller rute markert 2, der verken de besøkende eller leverandørene har regional tilknytning. Det er trolig likevel bedre å ha både eksterne kunder og leverandører, enn at begge er interne. Det forutsetter imidlertid at billett- og overrullingseffektene er større enn lekkasjen til eksterne underleverandører.

De fleste festivaler har en kombinasjon av deltakere fra regionen og tilreisende. Tilsvarende vil det være en kombinasjon av regionale leverandører og leverandører utenfor regionen. Det er derfor vanskelig å plassere festivaler og andre kulturarrangementer i én av rutene. De fleste festivaler har et samarbeid mellom lokale ubetalte amatører og frivillige, og betalte profesjonelle aktører utenfra. Da det i ringvirkningsanalyser er pengestrømmene som er viktige, må profesjonelle «underleverandører» regnes som eksterne fordi pengene går ut av regionen. Dette er ikke det samme som at en lokal deltaker ikke har betydning for

følge av at festivaldeltakerne beveger seg fra sitt hjemsted til arrangørstedet i regionen (rød pil overrissing).

Inntektene til regionen er markert som røde piler, mens blå markerer festivalens fordeling av ressurser til sysselsetting og regional handel. Grønn markering viser konsumeffekten fra ansatte bosatt i regionen. Sort markering er lekkasjen ut av regionen. (For en mer utførlig drøfting av denne typen analyser, se Ericsson og Vaagland 2002, 2005)

2.2 OMRÅDEAVGRENSNINGENS BETYDNING

Vi har til nå brukt «regionen» i en uavgrenset form. I ringvirkningsanalyser er imidlertid områdeavgrensningen viktig for de resultater som framkommer. Rammen som settes for hva som er regionalt bosatte eller regionale leverandører vil påvirke hvor store de regionaløkonomiske virkningene blir.

Et snevert avgrenset lokalområde vil, på den ene siden, redusere antallet potensielle leverandørbedrifter som er lokalisert i regionen. Det er likevel viktig hva slags bedrifter som fins: Kan de levere det som etterspørres, til en pris og kvalitet som kjøperen er fornøyd med? Et snevert avgrenset område kan medføre store lekkasjer ut av regionen.

En snever avgrensning av regionen vil på den andre siden øke andelen av publikum/ deltakere som er bosatt utenfor regionen, og derfor regnes som tilreisende besøkende. Et snevert avgrenset område vil altså innebære større overrissingeffekter og øke mengden av «nye penger» som tilføres området.

Den analytisk beste områdeavgrensningen er såkalte «funksjonelle regioner», enkelt forklart som regioner der de naturlige pengestrømmene er større internt i regionen enn mellom regionen og andre regioner, og omtalt som bo- og arbeidsmarkedsregioner. I praksis er valget begrenset til å følge grenser som sammenfaller med én eller flere kommuner, fordi det er svært vanskelig å få tilgang til nærings- og sysselsettingsdata på andre geografiske nivåer. Resultatene av en ringvirkningsanalyse kan som kunnskapsgrunnlag gi input til offentlig planlegging og virkemiddelbruk, og da er også administrative grenser (kommune, region, fylkeskommune) egnede enheter.

Man må derfor være klar over at resultatene i en ringvirkningsanalyse er avhengig av hvordan regionen er avgrenset, og at resultatene fra flere regioner ikke kan summeres. Derimot kan resultatene manipuleres gjennom å foreta andre regioninndelinger, uten at de reelle pengestrømmene nødvendigvis endres. På neste side er dette forklart ved bruk av en prinsippskisse, se figur 3 med tilhørende forklaring.

Figuren viser to nabokommuner, kommune A og B, i et dalføre som bindes sammen med en riksveg. Regionsenteret ligger i kommune B, mens det i kommune A er et mindre tettsted (kommunesenteret). I kommune A ligger også et reiselivsområde med mange tilreisende og hyppige arrangementer. I kommune B ligger, litt utenfor regionsenteret, engrosbedriften som leverer mye av varene til reiselivsbedriftene, og i regionsenteret finner vi regnskapsfører/revisor, vaskeri, ol. Samme sted ligger lyd-/lyskompetanse og annen arrangørteknisk kompetanse.

Dette utgangspunktet vil gi kommune A noe reiselivsbetiget sysselsetting, men kjøreevstanden er ikke mye lengre til reiselivsområdet fra lokalsentret enn fra regionsenteret, slik at noen av de ansatte også er bosatt der. Mesteparten av konsumeffekten av disse bedriftene havner altså i regionsenteret, rimeligvis. Ikke bare fordi de fleste ansatte bor der, men også fordi mye av handelen fra dem som bor i kommune A likevel blir foretatt i kommune B. Reiselivsbedriftene får også sine varer og tjenester levert fra bedrifter lokalisert i regionsenteret.

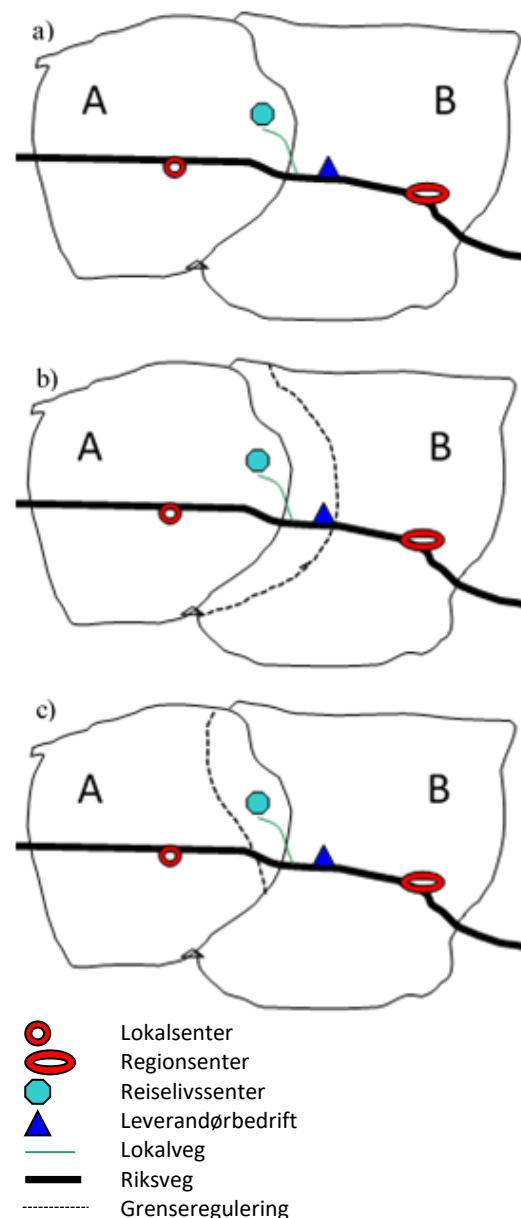
Vi tar utgangspunkt i kommune A som «lokalområdet», da det er denne som har tilreisende og arrangementer, og at grensene er som i fig. a). En lokaløkonomisk analyse vil da avdekke at kommune A har stor *import* både av innsatsvarer og forbruksgoder. Også de tilreisendes overrisslingseffekter lekker i stor grad til regionsenteret, turistenes handlemønster er ikke stort forskjellig fra lokalbefolkningens (Hansen 1994), og følger vesentlig tilbudet. Lekkasjene ut av området er mao. store.

Forutsetter vi at kommunegrensa går som tegnet i fig. b), vil kommune A ha ringvirkninger av reiselivsbedriftenes vareinnsats, men ikke av tjenestekjøp. Forbruksgoder vil fortsatt importeres, både til egne innbyggere og til de tilreisende. Hvis grensa mellom de to kommunene går som tegnet inn i fig. c), er det fare for at kommune A utroper reiseliv til satsingsområde. En vil imidlertid neppe oppnå særlig mer enn en allerede har i dagens situasjon.

Med hva vi nå vet om disse to kommunene, er det rimelig å anta at de sammen langt på veg er en funksjonell (nodal) region, og at det derfor blir kunstig å se kun på den ene av disse to. Vi har jo sett hvordan de registrerte effektene kan endre seg avhengig av hvordan en trekker kommunegrensa, men også at dette ikke endrer realitetene, verken når det gjelder sysselsetting, ringvirkninger, overrissling eller kjøpekraft/

forbruksmønster. En kommune er derfor sjelden en egnet geografisk enhet å gjennomføre slike analyser på, rett og slett fordi kommunegrensene ikke speiler funksjonelle regioner.

Figur 3: Områdeavgrensning og effekter

2.3 METODER FOR KARTLEGGING AV PENGESTRØMMENE

For å belyse de lokaløkonomiske effektene av et arrangement som beskrevet ovenfor, må inntektene som følger med gjennomføringen av arrangementet kartlegges. Det er i prinsippet to tilnæringsmåter å gjøre dette på:

Ved *inntektsmetoden* kartlegges inntektene i bedrifter som leverer varer og tjenester til festivalen og til de tilreisende som besøker festivalen. Denne metoden er usikker og vanskelig å bruke når det gjelder å kartlegge opphavet til deler av omsetningen. I tillegg til at bedrifter kan være negative til å gi ut inntektsinformasjon, har man som regel ikke forutsetninger for å skille inntekter som kommer fra tilreisende fra andre inntekter. En kan tenke seg at avvik fra en normal dagomsetning kan brukes som estimat på hva er relatert til arrangementet, men det forutsetter at man har kjennskap til hvor publikum/deltakerne kommer fra, noe som i praksis er umulig for selger.

I *utgiftsmetoden* tar man det omvendte utgangspunktet, det vil si å kartlegge utgifter – både hos arrangørene og publikum/deltakere. Arrangementets utgifter til underleverandører er registrert i arrangementets regnskap. Fordelen med denne metoden er at både inntektene og utgifter stort sett ligger tilgjengelig regnskapsinformasjonen. I regnskapet vil også informasjonen om sysselsettingseffektene, merverdiavgift og selskapskatt være tallfestet. Informasjon fra virksomheter som ikke er regnskapspliktige kan imidlertid være vanskeligere tilgjengelig. Publikums/deltakernes utgifter i aktuell periode og region må kartlegges gjennom en spørreundersøkelse. Utfordringen med spørreundersøkelse er bl.a. å velge et representativt utvalg respondenter og at respondentene enten ikke husker og/eller ikke vil oppgi forbruket, osv. Erfaring viser derfor at det kan være krevende å innhente kvalitativt gode data om forbruk gjennom en spørreundersøkelse.

Begge metodene er ressurskrevende å gjennomføre, og ikke sjelden må disse metodene suppleres med data fra andre kilder.

2.4 METODER BRUKT I DENNE RINGVIRKNINGSANALYSEN

Som beskrevet ovenfor, vil det å få tilstrekkelig valide data til å gjennomføre en ringvirkningsanalyse være krevende. Vi har i denne analysen kombinert to sentrale datakilder, som er beskrevet nærmere nedenfor:

1. festivalregnskapene, for å beregne hvor store inntektene er, hvor de kommer fra og hvordan de brukes, og
2. publikumsundersøkelsene, for å beregne andel tilreisende og tilført overrisslingseffekt.

Det er knyttet usikkerheter til resultater fra begge datakildene. Særlig gjelder det publikumsundersøkelsene, der utvelgelsen av hvem som skulle svare har vært vanskelig å kontrollere. Det betyr at resultatene kan være beheftet med feil vi heller ikke kan kontrollere. Resultatene må derfor leses som angivelse av *størrelsesorden*, ikke absolutte tall.

Når det gjelder regnskapstallene er usikkerheten framfor alt knyttet til at det stilles ulike krav til regnskapsføring avhengig av hvilken organisasjonsform festivalorganisasjonene har. For eksempel stilles det små formelle krav til regnskap fra lag og foreninger, mens det for aksjeselskap er klare retningslinjer. At ikke alle har fått kompensasjon for betalt merverdiavgift, er et moment som ytterligere kompliserer regnestykkene. På enkelte områder har det derfor vært nødvendig å foreta beregninger og korreksjoner av tall etter om de er oppgitt inklusive eller eksklusive merverdiavgift (mva.). Virksomheter som ikke er merverdiavgiftspliktige fører sine regnskaper med alle tall inkludert merverdiavgift. Likevel har vi når det gjelder vare- og tjenestkjøp etter beste evne trukket ut denne, da den ikke vil komme andre virksomheter i regionen til gode. Det er ikke gjort tilsvarende for omsetningstallene.

2.4.1 Festivalregnskapene - arrangementets økonomi

Inntekter som «går gjennom» festivalorganisasjonen dokumenteres gjennom regnskapene til den enkelte festival. Det gjelder billettinntekter, tilskudd, sponsorinntekter, salg o.l. Regnskapene er også kilde til den geografiske fordelingen av underleverandørene. Der har vi gått igjennom reskontroen og fordelt utgifter i henhold til leverandørens lokalisering. Da de enkelte festivaler ikke har samme organisasjonsform, føres regnskapene etter ulike regnskapsprinsipper.

Supplerende informasjon er hentet fra styrets beretning, årsrapporter og festivalledelsen. Særlig informasjon gitt fra festivalledelsen har vært nødvendig tilleggsinformasjon. Det gjelder både for den geografiske fordelingen av inntekter og utgifter, særlig lønnsutbetalingene, men også for å få riktig forståelse av hvordan de enkelte delene i festivaler som har mange ulike tilbud henger sammen.

2.4.2 Overrisling fra tilreisende

En viktig, men vanskelig tilgjengelig, kilde til regionale inntekter er overrislingseffektene, det vil si de pengene som tilreisende publikum/deltakere bruker på andre ting under det midlertidige oppholdet i regionen. Disse effektene blir ofte overdrevet (Crompton 2006; Ericsson 2009). Omfanget av disse effektene avhenger blant annet av arrangementets varighet, attraktivitet og annet tilgjengelig tilbud i regionen. Lang varighet og stor attraksjonskraft vil være gunstig for omfanget av overrislingseffektene.

Et helt avgjørende moment for omfanget av overrislingen er imidlertid om publikum/deltakere kommer tilreisende eller er bosatt i regionen. Det er et forhold som ikke er mulig å vite noe om uten å spørre den enkelte, og det samme gjelder hvor mange penger de bruker på andre ting enn det som registreres i festivalregnskapet. De fleste av våre festivaler gjennomfører egne undersøkelser i tilknytning til festivalene. I den grad disse opplysningene var tilstrekkelig for vårt formål, benyttet vi oss av disse. Det er gjort av to grunner:

- Det er viktig å opprettholde sammenliknbarheten over tid i festivalenes egne undersøkelser.
- Det er unødvendig å henvende seg til publikum flere ganger om i hovedsak det samme temaet.

Det betyr samtidig at datamaterialet fra de enkelte festivaler kan være litt avvikende, noe vi har vurdert som et mindre problem i denne sammenhengen.

De åtte arrangementene her er basert på ulike konsepter og gjennomføring. Dette bidrar til at det er ulikt potensial for overrisling. Enkelte festivaler har et begrenset antall deltakere på et avgrenset areal, mens andre har aktiviteter på flere steder i by og bygd. Festivalenes særtrekk er nærmere beskrevet i kapittel 4.

2.4.3 Gjennomføring av spørreundersøkelsen

Data er samlet inn gjennom elektroniske undersøkelser. Fire av festivalene hadde etablerte spørreundersøkelser som vi supplerte med spørsmål for å kunne beregne overrislingen. Disse undersøkelsene ble sendt til personer som har kjøpt billetter elektronisk (e-post registrert). De fire øvrige undersøkelsene gjennomførte Østlandsforskning. Kontaktinformasjonen ble da enten hentet fra festivalenes egne registre (tilsvarende som for festivaler med egen spørreundersøkelse) eller samlet inn manuelt under festivalen. Manuell innsamling ble gjort under Kristinspelet, og delvis på Norsk Rakfiskfestival.

Tabell 1: Spørreundersøkelsen og utvalg, sortert etter gjennomføringstidspunkt 2018..

Festival	Spørreundersøkelse	Kontaktinformasjon
Norsk Litteraturfestival/ Sigrid Undset-dagene	Egen undersøkelse, supplert med spørsmål	Under festivalen/ Egne registre
Valdres sommersymfoni	Østlandsforskning	Egne registre
Kristinspelet	Østlandsforskning	Under festivalen/ Egne registre
Jørn Hilme-stemnet	Østlandsforskning	Egne registre
Vinjerock	Egen undersøkelse, supplert med spørsmål	Egne registre
Peer Gynt-Stemnet	Østlandsforskning	Egne registre
Fjellfilmfestivalen	Egen undersøkelse, supplert med spørsmål	Egne registre
Norsk Rakfiskfestival	Østlandsforskning	Under festivalen/ egne registre

2.4.4 Skal alle publikummere/deltakere med i analysen?

En vanlig misforståelse er å anta at alle penger som brukes eller inntekter som genereres under en gitt festival eller arrangement også er den lokaløkonomiske effekten av dette arrangementet. Det vil for så vidt være mulig å hevde at all omsetning som kan tilbakeføres til et gitt arrangement også er arrangementsskap. Poenget er imidlertid at ikke all denne omsetningen ville blitt borte dersom arrangementet ikke hadde blitt avholdt. Som arrangementsskapte lokaløkonomiske effekter bør en derfor strengt tatt bare regne inntekter som kommer *i tillegg* til penger som også ellers med stor sannsynlighet ville blitt brukt i området, om enn kanskje i andre sektorer.

Det betyr, som vi allerede har omtalt, at lokale besøkende stort sett ikke skal telle med, da deres forbruk framfor alt vil være omfordeling i den lokale økonomien, jfr. Figur 1.

I tillegg er det to grupper som av forskjellige grunner ikke heller nødvendigvis bringer nye penger inn i økonomien. Disse gruppene er teoretisk mulig å definere, men ikke alltid like lett å identifisere. Den første gruppen er *tilfeldige* deltakere. Denne gruppen deltakere har reist til regionen primært av andre grunner, og bestemte seg for å gå på festivalen etter at de ankom regionen. Tilfeldige deltakere kan kanskje forbruke noe mer økonomiske ressurser ved å delta på arrangementet og bidrar til arrangementets økonomi, men kostnadene til overnatting, mat osv. endres i tilfelle kun i mindre grad som følge av festivalen. Å ta med deres forbruk i analysen vil blåse opp overrislingen.

Den andre gruppen er *tidsbyttere*. Det som kjennetegner denne gruppen er at de velger å reise dit mens festivalen pågår fremfor på et annet tidspunkt. I samtlige regioner der festivalene som undersøkes gjennomføres, er det også mange fritidsboliger. Det må derfor forventes at mange med fritidsbolig vil velge å oppsøke et attraktivt arrangement når det gjennomføres. Det som er vanskelig å kartlegge er om de bytter reisetidspunkt pga arrangementet. Det vi vet fra flere kartlegginger av bruken av fritidsboliger i fjellområder er at fritidsboligeiere er i fritidsboligen 50-60 dager i året². Dvs at de er i fritidsboligen og regionen om lag to måneder av året. For å vurdere omfanget av tidsbyttere og tilfeldige deltakere er et av spørsmålene i undersøkelsen om viktigheten av å delta på festivalen.

I analysen har vi ikke trukket ut verken tidsbyttere eller tilfeldige besøkende. Dels er det i realiteten en vanskelig grensegang, og dels fordi feilkilden det er å ta med tidsbyttere og tilfeldige deltakere i beregningene vil være relativt liten sammenlignet med andre metodemessige usikkerhetsmomenter.

2.4.5 Antall besøkende

En større metodisk utfordring er å estimere det reelle antallet besøkende på festivaler, særlig der det ikke bare selges festivalpass og der det er mange åpne arrangementer uten billettsalg. Dette er nødvendig fordi én person kan overvære mange enkeltarrangementer, det er jo hele ideen med festivaler, og ved å summere antallet solgte billetter finner man antall *personbesøk*, ikke antallet personer. Antallet personbesøk er et godt mål på festivalens attraktivitet, men kan ikke brukes til å beregne publikums forbruk. Denne feilkilden har bidratt til at mange arrangementer, festivaler, politikere og andre, har fått for store forventninger til både besøkstall og overrislingseffekter.

Dette er ikke et problem der det bare selges festivalpass. Da representerer ett pass også én person. Utfordringen i slike analyser er festivaler som har mange enkeltarrangement og tilsvarende enkeltbillettsalg, og gratisarrangement. Dette må da løses ut fra forutsetningene i den enkelte festival. Fra spørreundersøkelsene vet vi hvor mange enkeltarrangementer hver publikummer besøker, og hva slags billett man har kjøpt. Det beregnes hvor mange arrangementer de med enkeltbilletter besøker, og ut fra det estimeres hvor mange personer billettene representerer. Samme framgangsmåte brukes hvis det også selges dagspass.

² En oversikt over undersøkelser fra sammenlignbare fjellområder står i Ellingsen og Lund (2019).

Tabell 2: Antall solgte billetter etter type, antall person og personbesøk etter festival. 2018

Festival	Enkeltbilletter	Dagspass	Festivalpass	Antall personer (ØFs estimat)	Personbesøk (festivalens egne besøksanslag)
Norsk Litteraturfestival/ Sigrid Undset-dagene	3 400	119	275	3 500	26 000
Valdres sommersymfoni	3 100	0	40	2 600	7 500
Kristinspelet	2 232	0	0	2 200	2 400
Jørn Hilme-stemnet	2 644	0	247	2 500	9 900
Vinjerock	0	0	3 100	3 100	4 250
Peer Gynt-stemnet	28 000	0	0	21 000	30 000
Fjellfilmfestivalen	0	0	980	1 000	1 100
Norsk Rakfiskfestival	4 520	5 034	1 192	12 000	30 000-40 000

For flere av festivalene er det et stort avvik mellom Antall personer (ØFs estimat) og Personbesøk (festivalens egne besøksanslag). I tillegg til at Antall personer og Personbesøk er forskjellige tellemåter, kan det være deltakere som ikke blir tatt med i beregningen av Antall personer. Dette gjelder Litteraturfestivalen, Jørn Hilme-stemnet og Valdres sommersymfoni der barn/ unge som deltar og som ikke kjøper billett eller telt med som kursdeltakere ikke blir medregnet i Antall personer.

2.4.6 Regionalt bosatte, besøkende og forbruk på festivalen

I beregningene av overrullingseffekter er følgende forutsetninger lagt til grunn:

- Fast bosatte i respektive region er holdt utenfor beregningene
- Eventuelle tidsbyttene og tilfeldige besøkende er inkludert
- Vi har ikke stipulert forbruk for besøkende som ikke har kjøpt billett, med unntak for Norsk Rakfiskfestival.
- Mediantall er benyttet til beregning av overrullingseffektene. Dette er gjort for å ikke la (noen få) personer med særlig høyt forbruk få for stor vekt i materialet, da vi ikke har et reelt sannsynlighetsutvalg.

3 PRINSIPPER FOR Å IDENTIFISERE POTENSIAL FOR REGIONALØKONOMISKE EFFEKTER

I regionale planer og i begrunnelser for «satsing» ønskes ofte effekter som er varige og styrker regionen på lengre sikt. Argumenter som brukes som vekstfremmende effekter er imidlertid ofte av en karakter som er vanskelig å måle og som tar tid å utvikle. Typiske eksempler på slike effekter kan være økt lokal attraktivitet, «komme på kartet», identitetsskapende, og så videre. Andre effekter som er enklere å måle, men som også tar tid før de eventuelt kan registreres, er nye arbeidsplasser og demografisk utvikling.

I tillegg til å indentifisere og kartlegge regionale effekter skal potensialet for økte, langsiktige virkninger søkes identifisert. Det er i prinsippet tre angrepsvinkler eller ulike kombinasjoner av disse som da vurderes:

- å øke ringvirkningene,
- å øke overrissingseffektene og/eller
- å øke oppholdstida i regionen.

Dette er nærmere drøftet nedenfor.

3.1 ØKNING AV RINGVIRKNINGENE

Økte *ringvirkninger* oppnås ved å redusere handelslekkasjen. Det betyr at en større andel av festivalenes innkjøp foretas i regionen framfor å kjøpes andre steder. Hva som er potensialet er i første omgang avhengig av størrelsen på og strukturen i det regionale næringslivet.

Forutsetningene for at det i et gitt område skal genereres tilleggsleveranser i lokal/ regional underleveransesektor (ringvirkninger) bygger på to avgjørende premisser:

1. At lokale leverandører er i stand til å etterkomme etterspørselen produkt- og kvalitetsmessig og til en akseptabel pris, og
2. At disse leverandørene har ledige produksjonsressurser.

Dette tilsier at arrangementer/festivaler som kan «passe inn» i den lokale økonomien har bedre forutsetninger for å generere lokaløkonomiske effekter enn arrangementer som ikke gjør det.

I områder med flere festivaler som kan ha liknende behov for tjenester kan det vurderes om innkjøp fra ikke-regionale leverandører er av et omfang som enten kan gi grunnlag for en lokal etablering, eller lokale 'filialer' av de aktuelle leverandørene.

Et annet alternativ kan være å erstatte importerte varer/ tjenester med tilsvarende tilbud fra allerede etablerte tilbydere lokalt. Aktuelle produktområder her kan mat og drikke, som er et felt der «kortreist» og «lokalprodusert» er begreper som etter hvert får stadig større oppmerksomhet. I den grad det ikke allerede er gjort, kan det vurderes i hvilken grad generiske produkter produsert andre steder, og som serveres eller tilbys på annen måte kan byttes ut med lokalt produserte varer. Begge disse nevnte alternativene er eksempler på at varer som i utgangspunktet ble importert til regionen blir erstattet med leverandører lokalisert i den regionen som undersøkes, og representerer det som i litteraturen kalles importsubstitusjon.

Norsk Rakfiskfestival er for øvrig et godt eksempel på at lokal mat er temaet for hele festivalen, men som er utvidet med tilstøtende tilbud med større eller mindre kopling til rakfisk.

3.2 ØKNING AV OVERRISLINGEFFEKTEN

Det er naturligvis viktig at en festival oppnår tilstrekkelig stor publikumsoppslutning til å dekke kostnadene. Å oppnå mange publikummere er også en anerkjennelse av festivalens attraktivitet. I en regionaløkonomisk sammenheng er det særlig viktig at festivalen har en attraktivitet som også tiltrekker seg publikum som bor utenfor den analyserte regionen, da overrisslingseffektene representerer nye penger i regionen. Fordelingsmessig retter publikums innkjøp seg i stor grad mot de samme bransjene som lokalbefolkningens forbruk. Det er prinsipielt tre strategier for å legge til rette for å øke overrisslingseffektene:

1. Man kan *øke forbruket* blant tilreisende publikum. Eksempler på dette kan være å utvide eller tilpasse åpningstider i butikker, ha spesielle tilbud til festivalpublikum (bundling), sette opp midlertidige utsalgssteder, osv. Flere av festivalene tilbyr for eksempel kurs eller andre aktiviteter med tematisk tilknytning
2. Man kan *øke antallet* tilreisende publikummere. Høg andel tilreisende er det som mange festivaler ønsker og søker å få til. Her kan sjanger og programmering være viktig, bekjentgjøring, markedsføring, osv. Tidspunkt for gjennomføring er og en viktig faktor. Festivaler som involverer barn/unge trekker «automatisk» flere i form av foreldre o.a. Som egen strategi kan den alene imidlertid vise seg å være utfordrende.
3. Man kan *øke oppholdslengden* for tilreisende publikum. En etterhvert vanlig måte, særlig for masseidrettsarrangementer, er å utvide antall øvelser, slik at man i stedet for å avvikle én øvelse én dag har flere ulike øvelser spredt ut over for eksempel en uke. Det gjøres også blant kulturfestivaler, og gode eksempler blant de analyserte festivalene er Peer Gynt-stemnet, Norsk Litteraturfestival/ Sigrid Undset-dagene, Jørn Hilme-stemnet og Valdres sommersymfoni. I hvilken grad man kan lykkes med det, er blant annet avhengig av at det ikke er flaskehalsen når det gjelder overnattingskapasitet, festivalområde, transport, attraksjonskraft, osv.

Valdres sommersymfoni er eksempel på en festival som benytter seg i større eller mindre grad av alle disse tre strategiske grepene. Man har kursaktivitet gjennom hele året, kursene er framfor alt rettet mot barn og ungdom, og man avslutter kursåret med en feiende festivaluke. Festivalarrangementene gjennomføres på flere steder i Valdres og bidrar til at kulturtilbud tilbys flere steder i regionen.

Tidspunkt for gjennomføring er et moment som kan ha betydning, særlig når festivaler arrangeres i turistområder. Ser man isolert på selve festivalorganisasjonens økonomi, vil det være mindre risikofyllt å legge festivalen til en periode når det allerede er mange turister i området. Da vil det være større muligheter å dekke festivalens utgifter. På den andre siden vil da andre, typisk overrisslingsvirksomheter, allerede ha godt med kunder i området. Om man derimot tar et regionaløkonomisk utgangspunkt, kan det være gunstig for regionen å legge en festival til tidspunkter når andre virksomheter i regionen har ledig kapasitet. Hvis det er en festival som er attraktiv nok til å trekke tilreisende i perioder når for eksempel overnattingsbedriftene har ledig kapasitet, og det normalt ikke er tilreisende i området, kan den økonomiske effekten i regionen som helhet være positiv – selv om festivalorganisasjonen tar en større økonomisk risiko og ikke nødvendigvis får dekket sine utgifter. Dette er en typisk situasjon der bruk av offentlige virkemidler til å støtte en festival eller annet arrangement kan bidra til å utløse større effekter i hele regionen.

Utvidelse av influensområdet når det gjelder overnatting kan bidra til å øke både antall tilreisende og overrisslingseffektene. Det kan for eksempel inngås samarbeid med transportselskap og/eller overnattingsbedrifter lokalisert utenfor det nærmeste influensområdet, for på den måten å drive regionforstørring.

3.3 ØKNING AV OPPHOLDSENGDE - PLATTFORMTILNÆRMINGEN

Samspill mellom virksomheter i enkeltsektorer kan være et sentralt element i næringsutvikling. Opprinnelig er denne «plattformtilnærmingen» brukt næringspolitisk på industrisektorer. Ideen bak en plattformbasert tilnærming til utvikling er at næringsmessig fornyelse ikke bare skjer mellom bedrifter i samme næring/ klynge, men som en følge av at virksomheter henter kunnskap og ideer fra hverandre. Å kombinere kunnskap i egen bedrift/ region med kunnskap utenfor regionen eller i utlandet, bidrar til innovasjon og vekst i regionen. Anvendt på kultur-, opplevelses- og reiselivsorienterte næringer kan denne tilnærmingen illustreres som vist i figuren nedenfor.

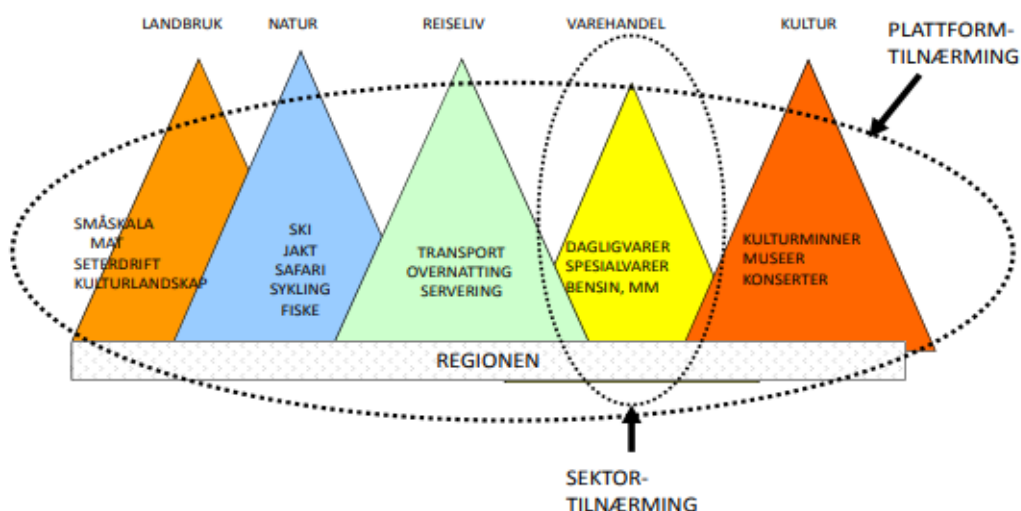
Kjernen i strategien er at ved samtidig satsing på mange sektorer, og utvikling av attraksjoner og tilbud som supplerer hverandre, er det langt større sjanse for at et sted eller en region skal lykkes med å tiltrekke seg besøkende og forlenge de besøkendes oppholdstid i regionen. En styrking av bredden i tilbudet kan bidra til å styrke regionens konkurransefortrinn, der festivalen er en del av det samlede tilbudet.

Festivalene er avhengig av for eksempel reiselivssektorens overnattingstilbud, og varehandelen eller lokale produsenter for leveranser av mat og drikke. Modellen kan tjene som utgangspunkt for å identifisere aktuelle «synergisektorer» og eventuelle flaskehalsen for å kunne utløse disse. På sikt kan det da bidra til en utvikling som er tuftet på en mer helhetlig nærings- og/eller produktutvikling. Hvordan kan festivalen bidra til å styrke de øvrige sektorene i regionen? Hvordan kan de øvrige sektorenes bidrag styrke festivalen,

bedriftene i de øvrige sektorene, og kan festivalen bidra til å trekke til seg flere besøkende, osv.? Og kan – og i tilfelle hvor/hvordan - offentlige virkemidler legge til rette for og bidra til økt regional utvikling?

Kulturelle virksomheter kan komme i en «gråson» når det gjelder tilgang til og bruk av virkemidler. Gråsonen oppstår når virkemidler som tildeles på grunnlag av kulturfaglige kriterier og kulturpolitisk begrunnelse, også tildeles næringsaktører (Ibenholt m.fl. 2015). Det skyldes at virkemidler som er begrunnet i kulturpolitikken også kan ha betydning for utvikling av næringsvirksomhet og omvendt, da kulturpolitiske virkemidler kan brukes av kommersielle aktører. Dette vil i større eller mindre grad påvirke lønnsomhet og konkurranseevne til disse virksomhetene uten at dette nødvendigvis er intendert. Det samme forholdet kan gjøres gjeldende når kulturpolitisk begrunnede virkemidler også kan ha en distriktpolitisk effekt.

Figur 4: Plattformtilnærming som modell for regional næringsutvikling.

Kilde: Haraldsen og Hagen (2007), Asheim (2006)

For å kunne identifisere «våre» festivalers potensielle økte bidrag til å redusere handelslekkasjen, importsustitusjon og/eller gi større overrissingeffekter, er det nødvendig å gjennomføre *ringvirkningsanalyser* for hver enkelt festival. Med utgangspunkt i slike analyser vil vi kunne identifisere hvilke varer og tjenester som brukes i festivalene, hvor de kjøpes, eventuelt importeres, og vurdere om det er mulig å redusere omfanget av eventuelle lekkasjer. Hvor mange penger lekker ut av regionen, innenfor hvilke næringer, og er det mulig å erstatte dette med lokale produkter og tjenester?

Publikumsundersøkelsene gir grunnlag for å vurdere festivalenes attraksjonskraft: er det mulig å øke denne? Kan festivalen koples med samarbeidspartnere der man sammen kan legge et grunnlag for å utvide oppholdstida, gi et tilbud som kan friste til mer pengebruk, osv. Slike samarbeidspartnere kan enten være andre festivaler – en slags festivalkjeding – eller de kan ha forankring i andre næringer eller sektorer.

3.4 ANDRE VERDIER

Kultur har mange andre samfunnsnyttige verdier som kan komme innbyggerne til gode på flere måter. Da tenker vi framfor alt på kulturelle og sosiale verdier. Sosiale verdier handler om forhold som identitet, tilhørighet, samarbeid, engasjement, personlig glede, sosiale nettverk, og andre mellommenneskelige forhold. Kulturell verdi handler mer om hvordan opplevelser og omgivelser påvirker oss, og hvordan man kan bruke historien og symboler for å styrke lokal identitet (Ibenholt m.fl. 2019).

Selv om vi i denne rapporten har fokusert på ringvirkninger og de økonomiske verdiene som festivalene kan bidra med i sin respektive region, betyr ikke det at effekter som på kort sikt ikke kan måles i kroner og øre er mindre viktige. De er bare ikke tema for denne rapporten.

Festivaler fyller en type behov som er sentrale i dagens samfunn, nemlig søken etter opplevelser av høy kvalitet og avveksling fra hverdagens gjøremål. Å skape og formidle slike opplevelser er da også det som de fleste arrangører ser som sin primære oppgave.

Det er vanlig mange steder å kople satsing på kultur og kulturtilbud for på den måten å øke stedets attraktivitet og potensiale for vekst og utvikling. Analyser har vist at det ikke er en enkel sammenheng mellom tilflytting og «satsing» på kultur (Vareide og Kobro 2012). Steder med mye kultur får ikke flere tilflyttere enn steder med lite kultur, men det ser ut som man framfor alt får tilflyttere med høyere utdanning (Vareide 2018). Dette er forholdsvis langsiktige virkninger, liksom strategien med utvikling av kulturbygg, som middel til å tiltrekke seg tilreisende og å styrke lokal identitet (Holm og Hauge 2018).

På kort sikt kan også lokalt engasjement bli stimulert av festivaler. Felles for alle festivalene som inngår i denne undersøkelsen, er at de ikke kunne vært gjennomført uten frivillige. Det gjelder ikke bare disse, men de aller fleste slike arrangement. Frivillig engasjement knytter sammen mennesker, både i form av nettverksbygging og med normer. Det kan på sikt stimulere til vekst og utvikling. Samtidig er dette effekter som er vanskelig å kvantifisere. Ikke desto mindre viktig – festivaler også uten mange tilreisende kan likevel ha stor betydning i de lokalsamfunn der de finner sted gjennom å styrke lokal identitet og tilhørighet – de utgjør en ressurs for lokalt kulturliv og fungerer som sosiale møtesteder og fellesskapsarenaer for deler av lokalbefolkningen. Av våre festivaler kommer nok Kristin-spelet nærmest den kategorien. Omfanget av frivillighet kan være en indikasjon på festivalens betydning for utvikling og vedlikehold av sosiale verdier.

Så godt som samtlige festivaler som inngår i undersøkelsen er godt anerkjent nasjonalt og delvis internasjonalt innenfor sin sjanger, og dermed attraktive for et større publikum. At flere av festivalene også har tematisk tilknytning til stedet, gjennom Sigrid Undset, Jørn Hilme, Peer Gynt, regionalt matmerke (rakfiskproduksjon), bidrar trolig til å forsterke innflytelsen på sosiale og kulturelle verdier lokalt og regionalt.

Både Valdres sommersymfoni og Jørn Hilme-stemnet driver med tilknyttede aktiviteter, som kurs, konserter og annen formidlingsvirksomhet «på helårsbasis» og lokalisert til flere steder i Valdres. De har dermed også en viktig rolle utvikling av kulturkompetanse og spredning av kulturformidling. Norsk Litteraturfestival/ Sigrid Undset-dagene og Peer Gynt-stemnet har de samme funksjonene i sine sjangre, samtidig som samtlige fire her nevnte

også er kompetente fagfestivaler på sine felt. I tillegg driver de med aktiviteter rettet mot barn- og ungdom.

Dels den direkte koplingen til oppføringsstedet forankrer disse festivalene på en måte som generiske arrangementer ikke gjør, og de er derfor ikke uavhengig av lokaliseringen. Når slike arrangementer har høyt faglig nivå og kompetanse bidrar den faglige og geografiske forankringen til å opprettholde et godt kulturtilbud i disse regionene.

Dette er naturligvis forhold som er viktige i en regional sammenheng, men som ikke har vært en del av dette prosjektet. Det er verken naturlig eller enkelt å sette en pris på slike verdier.

4 FESTIVALENE OG RINGVIRKNINGER

I dette kapitlet gir vi først en kortfattet beskrivelse av de enkelte festivalene, før vi presenterer ringvirkningene. Ringvirkningene er estimert med grunnlag i festivalgjennomføringen i 2017 og 2018, med unntak av Norsk litteraturfestival/ Sigrid Undset-dagene hvor det er gjennomføringen i 2018 og 2019 som ligger til grunn.

Festivalene som inngår i denne analysen er forskjellige. Det gjelder blant annet omfang, varighet, sjanger, lokalisering, bruk av frivillighet og organisasjonsform. Dette betyr at resultatene i form av ringvirkninger som vi kommer fram til, ikke uten videre kan sammenliknes uten å ta hensyn til hver enkelt festivals spesielle kjennetegn. I Tabell 3 gis en kort presentasjon av noen sentrale kjennetegn ved festivalene.

4.1 NORSK LITTERATURFESTIVAL/ SIGRID UNDSET-DAGENE

Norsk Litteraturfestival er Nordens største litteraturfestival som har et sterkt preg av nordisk samtidslitteratur. Festivalen er blitt en bred mønstring av bokfolk og forfattere, også fra utlandet, og er en folkefest i byen i festivaluka. Programmet er variert og omfatter flere hundre arrangementer både for skolebarn, barnefamilier, studenter og et voksent, kulturinteressert publikum. Festivalen er blitt et viktig faglig møtepunkt for litteraturbransjens aktører, og det foregår mange større og mindre arrangementer rettet både mot et bredt publikum og fagfolk. Festivalen er også Norges største bransjetreff for forfattere, oversettere, kritikere, forleggere og bibliotekarer. Det er Stiftelsen Norsk Litteraturfestival/ Sigrid Undset-dagene som står for festivalen som gjennomføres årlig seks dager i månedsskiftet mai-juni. Norsk Litteraturfestival har arrangementer som forfattermøter, opplesninger, debatter, foredrag, prisutdelinger, forestillinger, utstillinger, seminarer, quiz og andre festligheter.

Festivalen ble bygd rundt Nansenskolens Sigrid Undset-seminarer 1993 og gjentatt i OL-året 1994. Oppland fylkeskommune og Lillehammer kommune har støttet festivalen økonomisk siden starten. Fra 1999 satte staten av penger til litteraturfestivalen på statsbudsjettet som en øremerket del av Maihaugens budsjettpost. I 2001 begynte også Norsk Forleggerforening å gi faste bidrag. I 2006 ble festivalen tildelt status som knutepunktfestival, det vil si at den fikk sin egen post på statsbudsjettet, så lenge den ordningen varte. I de senere årene har kronprinsesse Mette-Marit samlet norske forfattere på togtur rundt i Norge, og i 2015 stoppet det på Lillehammer under festivaldagene.

Tabell 3: Festivaler som inngår i analysen, sortert etter gjennomføringstidspunkt 2018.

Festival/ organisasjonsform	Sjanger	Lokasjon	Region (kommuner)	Varighet	Gjennomføringstidspunkt ¹		
					2017	2018	2019
Norsk Litteraturfestival/ Sigrid Undset-dagene (STI)	Litteratur	Lillehammer	Lillehammer (Lillehammer, Øyer, Gausdal)	6 dager		30. mai – 4. juni	21 – 26. mai
Valdres sommersymfoni (Kommune /KF)	Klassisk musikk	Fagernes	Valdres (Sør-Aurdal, Nord-Aurdal, Etnedal, Vestre Slidre, Østre Slidre, Vang)	11 dager + aktivitet hele året	23. juni – 3. juli	22. juni – 2. juli	
Kristinspelet (FLI)	Spel	Nord-Sel	Nord-Gudbrandsdal (Sel, Dovre, Lesja, Vågå, Skjåk, Lom)	5-6 dager	27. juni – 1. juli	23 – 30. juni	
Jørn Hilme-stemnet (AS)	Folkemusikk og dans	Fagernes	Valdres (Sør-Aurdal, Nord-Aurdal, Etnedal, Vestre Slidre, Østre Slidre, Vang)	8 dager + aktivitet hele året	30. juli – 6. august	8 – 15. juli	
Vinjerock (AS)	Musikk/ Fjellfriluftsliv	Eidsbugarden	Valdres (Sør-Aurdal, Nord-Aurdal, Etnedal, Vestre Slidre, Østre Slidre, Vang)	4 dager	20 – 23. juli	19 – 22. juli	
Peer Gynt-stemnet (AS)	Spel	Gålå	Midt-Gudbrandsdal (Ringebu, Sør- Fron, Nord-Fron)	10 dager	4 – 13. august	3 – 12. august	
Fjellfilmfestivalen (STI)	Film/ Fjellfriluftsliv	Gjendesheim	Nord-Gudbrandsdal (Sel, Dovre, Lesja, Vågå, Skjåk, Lom)	3 dager	8 - 10. september	7 – 9. september	
Norsk Rakfiskfestival (AS)	Mat	Fagernes	Valdres (Sør-Aurdal, Nord-Aurdal, Etnedal, Vestre Slidre, Østre Slidre, Vang)	3 dager	2 – 4. november	1 – 3. november	

¹ Datagrunnlag som ligger til grunn for analysene.

I forbindelse med kulturprogrammet til OL på Lillehammer i 1994, ble Sigrid Undset-seminaret på Nansenskolen gjentatt, også denne gang med et program som pekte ut over Undsets eget forfatterskap. Og nå gikk det raskt. Samme høst ledet direktøren i Aschehoug forlag, William Nygaard, arbeidet for å etablere stiftelsen «Sigrid Undset-dagene, Lillehammer Litteraturfestival». Som stiftere sto Nansenskolen, Aschehoug & Co, Lillehammer kommune, Lillehammer Utvikling, De Sandvigske Samlinger og Christianne Undset-Svarstad. Man nedsatte et styre og råd med representanter fra de forskjellige hold: Universitetet i Oslo, NORLA, UD, Oppland forfatterlag, Oppland fylkeskommune og Høgskolen på Lillehammer. Denne bredden sier sitt om ambisjonen – å vokse til å bli den ledende litteraturfestivalen i Norge, ja, gjerne i hele Norden. Med dette målet for øye ble navnet snart endret til «Sigrid Undset-dagene. Norsk Litteraturfestival», senere snudd til «Norsk Litteraturfestival. Sigrid Undset-dagene». Lillehammer ble i 2017 medlem av The UNESCO Creative Cities Network (UCCN), og fikk med det tildelt status som UNESCO-litteraturby, som én av 28 byer i verden.

Av forfattere som har deltatt under Norsk Litteraturfestival kan nevnes J.M. Coetzee, Herta Müller, Svetlana Aleksijevitsj, Amos Oz, Dag Solstad, Zadie Smith, Per Petterson, Jo Nesbø, Adonis, Märta Tikkanen, John Irving, Margaret Atwood, André Brink, P. O. Enquist, Adonis, Richard Ford og Bei Dao.

Helårsprogram

Norsk Litteraturfestival/Sigrid Undset-dagene har også aktiviteter under resten av året, ikke bare i selve festivaluka. Det er særlig ulike litteraturarrangementer for barn og unge under navnet Pegasus, som forgår i Litteraturhus Lillehammer, scenen i Lillehammer bibliotek.

Pegasus formidler litteratur til barn og unge gjennom hele av året i form av kurs og verksteder, konkurranser og aktiviteter, forfattermøter, prisutdelinger og tekstlesing. Pegasus-programmet holder høy kunstnerisk kvalitet og representerer bredde, både med hensyn til sjangre, språk og formidlingsform. Gjennom samarbeid med skoler og barnehager når Pegasus ut til et bredt publikum og presenterer etablerte og yngre forfattere/illustratører side om side. (<https://litteraturfestival.no/festivalen/om-festivalen/>)

4.2 VALDRES SOMMERSYMFONI

Valdres sommersymfoni består av en internasjonal kammermusikkfestival og Nord-Europas største kurs for klassiske musikk talenter. I forbindelse med den årlige sommersymfoni-festivalen arrangeres rundt 30 festivalkonserter. I tillegg gjennomføres det kurs for barn, unge og studenter på nasjonalt nivå. I 2010 omfatter kursprogrammet 15 kurs. Valdres sommersymfoni har etablert seg og ansees som en av de mest spennende klassiske musikkfestivaler i Norge, og som presenterer noen av de fremste solistene fra hele verden.

Valdres sommersymfoni ble grunnlagt i 1994. Det er Norsk ressurscenter for klassisk musikk KF som ble etablert i 2019 som drifter festivalen, kursene samt nasjonale og internasjonale prosjekter. Norsk ressurscenter for klassisk musikk KF eies av Nord-Aurdal kommune og drives som en selvstendig resultat enhet (kommunalt foretak (KF)). Tidligere ble festivalen driftet av Nord-Aurdal kommunes kulturavdeling.

Valdres sommersymfoni har i tillegg til festivalen, det koordinerende ansvaret for de nasjonale helårsprosjektene «Instrumenter i fokus» og «Papillon». De rundt 30 konsertene og arrangementene framføres på om lag 15 steder i hele Valdres og tiltrekker seg mange besøkende hvert år. Publikummet møter verdenskjente musikere i vakre omgivelser som bl.a. låver, (stav)kirker eller utendørs, og opplever klassisk musikk på en både intim og storslått måte.

I tillegg til festivalprogrammet gjennomføres det i festivaluken daglig tre til fem kurskonserter i gymsalen på Valdres folkehøgskole.

Helårsprogram

Prosjektet «Instrumenter i Fokus» (tidligere kalt truede instrumenter) ble satt i gang i 2016 etter initiativ fra Valdres sommersymfoni, De unges Orkesterforbund og Voksenåsen sommer- og vinterakademi, og avsluttes i 2019. Dette prosjektet er et nasjonalt rekrutterings- og tiltaksprosjekt for instrumentgruppene harpe, obo, fagott, kirkeorgel og kontrabass. Et tverrnasjonalt samarbeid, og målrettede midler til rekruttering og fokus for å bedre dagens situasjon for disse instrumentene med tanke på antall elever som spiller og søker til høyere. (<https://www.sommersymfoni.no/om.aspx>).

4.3 KRISTINSPELET

Kristinspelet er basert på Sigrid Undset (1882 - 1949) sin trilogi om Kristin Lavransdatter som ble skrevet i perioden 1920 -1922. I stykket følger vi Kristin Lavransdatter gjennom hennes liv på første halvdel av 1300-tallet, gjennom barndommen på Jørundgard, til forlovelsen med Simon Darre, som faren har valgt til henne, og til den stormende forelskelsen hun opplever gjennom møtene med Erlend Nikulaussøn. Festivalen organiseres og gjennomføres av Sel Teaterlag. (<https://www.kristinspelet.com>).

Sigrid Undset ble født i Kalundborg i Danmark hun døde på Lillehammer sykehus i 1949. For trilogien om Kristin Lavransdatter mottok hun Nobelprisen i Litteratur i 1928 «spesielt for sine mektige beskrivelser av livet i Norden i middelalderen». I tillegg til å være forfatter, markerte hun seg også som aktiv motstander av Hitler og nazismen, noe som medførte at hun måtte rømme landet etter invasjonstidene i 1940. Sitt engasjement for jødernes skjebne, og utrettelig arbeid for et fritt Norge og forsvar av de allierte i en rekke artikler og foredrag, bidro til at hun mottok en rekke hedersbevisninger både under og etter at krigen var over. Etter krigens slutt reiste hun hjem til Bjerkebek i Lillehammer.

«Det som i første omgang så ut til å bli en kulissegård, ble til slutt en 1300-tallsgård bestående av både inntun og uttun. Byggingen ble utført av sysselsettingskontoret i Sel, og det står stor respekt av den innsatsen 16 arbeidsledige mennesker gjorde i løpet av et snaut år. Under kyndig veiledning av eksperter fra fremste hold var de med på hele prosessen, det være seg tømmerhogst, kvisting, barking, saging, lafting, gråsteinsmuring, nevertkking og takteking.»

Kilde: <https://www.jorundgard.no/kristins-hjem>

Spelet er lagt til Jørundgard middelaldersenter som huser Jørundgard, en gard med 16 hus og stavkirke bygd i forbindelse med filminnspillingen om Kristin Lavransdatter. Husene er autentisk innredet med rekvisitter fra filminnspillingen. Lokaliseringen av spelet og

Jørundgard er som skapt for romanens handling der dalen vider seg ut med grønne åkrer og bratte fjellsider.

Festivalen går over 5-6 dager i slutten av juni der spelet er det viktigste arrangementet og som fremføres en gang pr dag. Det er også et tilbud om ulike tilleggsarrangementer både på Jørundgard og i nærområdene til Sel/ Otta. Spelet fremføres av noen få profesjonelle skuespiller sammen med semiprofesjonelle skuespillere fra regionen, lokale dansere fra bl.a. Vinstra videregående, og øvrige frivillige i både talerroller og andre oppgaver på og rundt scenen. Festivalen tilbyr både billetter og hotelloppakker til de besøkende.

4.4 JØRN HILME-STEMNET

Jørn Hilme-stemnet er landets nest eldste festival etter Festspillene i Bergen og har vært arrangert på Valdres Folkemuseum siden 1960. Navnet er tatt etter storspelmannen Jørn Hilme fra Ulnes i Valdres. Både Jørn Hilme, og stemnet med hans navn, har betydd mye for utvikling og videreføring av folkemusikk- og folkedansfeltet i Norge. Fra starten har stemnet inkludert flere kulturuttrykk i tillegg til konsert- og dansevirksomhet, og stemnet har de siste tiåra vært en viktig utvikler av folkemusikken og folkedansen i scenisk sammenheng også nasjonalt. Stemnet er fortsatt en kombinasjon av kappleik, festival, kurs og dans, men har vektlagt konserter og egne produksjoner mer de siste tiårene. Kappleiken er likevel en av de største i landet, der man konkurrerer i følgende klasser: eldre folkemusikkinstrument, samspill av alle slag, torader/trekkspill, fele (harding og flat), vokal, pardans og halling.

Festivalens base er på Valdres Folkemuseum, men festivalen har arrangementer flere andre steder i Valdres. Midt i uka framføres en konsert i stølsområdet Jaslangen som normalt samler et stort publikum.

Strunkeveko er det største folkemusikkurset for barn og ungdom i Norge, og har vært arrangert i Valdres siden 1998. Strunkeveko er et eget kursarrangement for barn og unge (11-24 år), som går parallelt med Jørn Hilme-stemnet, og Valdres Folkemusikkarrangement AS³ står for begge. I 2019 var det nær 100 deltakere på Strunkeveko, og 55 deltakere på Ministrunken, som er et tilbud til barn i alderen 6-11 år. I tillegg arrangeres Mikrostrunken for barn i alderen 3-5 år to dager i løpet av Strunkeveko/festivalperioden.

Festivalen, som går over åtte dager, har rundt 70 arrangementspunkt disse dagene. Første delen av uka i sin helhet viet ulike kurstilbud, konserter og andre aktiviteter, mens kappleiken foregår de tre siste dagene. Midt i uka arrangeres en utekonsert på Jaslangen, som også er det arrangementet med flest besøkende. Arrangementet på Jaslangen blir dermed også styrende for antallet besøkende totalt på festivalen, siden festivalens siste helg er mer rettet mot kappleik, kurs og konserter innen folkemusikk og dans. Denne delen har færre besøkende men disse kjøper til gjengjeld festivalpass og er på festivalen flere dager.

Andre aktiviteter

³ Selskapet er eid av Valdres Folkemusikklag, og har en ideell formålsparagraf.

I 2016 ble det startet en konsertserie under navnet «Hilme året rundt». Dette er åpne konserter som framføres på ulike steder og lokaler i hele Valdres. Høsten 2019 blir det gjennomført fire arrangementer (<http://hilme.no/info/kjekt-aa-vite!.aspx>)

4.5 VINJEROCK

Vinjerock er en musikk- og friluftsfestival som holdes på Eidsbugarden i Jotunheimen hver sommer. Musikken er essensen i festivalen, men det tilbys også ulike aktiviteter og kurs i tilknytning til fjellet og lokale matråvarer. Festivaldeltakerne bor på festivalområdet under festivalen, hovedsakelig i telt eller på Eidsbugarden hotell. Aktiviteter og kurs utgjør samlet om lag halvparten av festivalprogrammet. Festivalen organiseres og gjennomføres av Vinjerock AS, som har lokalt eierskap.

Festivalen startet opp over to dager i 2006, men er senere utvidet til tre dager. Det er inspirert av Aasmund Olavson Vinje («den første hipsteren i fjellheimen»). Vinje har gitt navn til festivalen og navnet Jotunheimen til Jotunheimen. Det selges et begrenset antall billetter, og konserter og servering foregår inne på festivalområdet. I tillegg til alle konsertene foregår det aktiviteter, foredrag og kurs av mange slag. Under festivalen 2019 ble det arrangert et 50-talls ulike kurs og foredrag.

Aktiviteter kan for eksempel være turer i varierende lengde og vanskelighetsgrad, det er mange valgmuligheter fra festivalplassen. Kursene gjelder alt fra strikke- og matkurs, til foto, dans, sykkelpakking, kajakk og ståpadling.

Fra 2011 er festivalen Miljøtårnsertifisert, og man framhever de strenge miljøkrav som det innebærer. Det er imidlertid ikke bare de dokumenterbare miljøkravene som er viktige men at man lar miljøhensyn gjennomsyre «sjelen» i festivalen. Miljøhensyn skal også legges til grunn for valg av leverandører. Festivalen sier det slik selv:

«Vinjerock skal vera ein musikkfestival som blir gjennomført med minimal påverknad på nærliggande natur. Å halde til i eit nabolag med Jotunheimen og dei høgste fjelltoppane i Nord-Europa, massive isbrear og krystallklare innsjøar gir oss både forpliktingar og inspirasjon. Vinjerock skal vera ein leiende aktør i Norge på å arrangere festivalopplevingar i naturen, og i pakt med naturen.»

<https://www.vinjerock.no/om/>

Mat- og serveringstilbudet er en viktig del av profileringen til festivalen. Også på det området framheves miljøperspektivet gjennom å fokusere på lokale produsenter/leverandører:

«Me elsker god mat, og i nærområdet til Vinjerock er matkulturen sterk og lang. Det syner att på festivalmattilbodet. Me prøver så langt det går å velje lokale leverandørar med produkt me kan stå inne for..»

Andre aktiviteter

«Vinjerock hele året» er en rekke med debatter, festivaler, byttemarkeder og tiltak som er kommet i stand for og med lokalsamfunnet i Vang. Disse tiltakene er støttet av Sparebankstiftelsen DNB.

«*Vårt nabolag*» er en endags musikkfestival som arrangeres på asylmottaket i Vang. Man ønsker å bidra til deltagelse, frivillighet og dialog mellom asylsøkere og de som bor i nabolaget. Målet er å skape noe sammen og å skape et fellesskap rundt musikk, kultur og mat. Festivalen er et samarbeid med Oslo World Music Festival, Vang frivilligsentral, Vangmottakssenter og Vinjerock. Mat, musikk og stemning er viktige ingredienser i denne festivalen.

«*Vesle-Vinje*» ble våren 2019 arrangert for første gang. Det er en musikkfestival for samtlige femåringer i Vang kommune. Det er et tiltak som både tar sikte på å sikre rekruttering til frivillighet, publikum og arrangørkompetanse i framtida, og er et godt mottatt arrangement i kommunen. (<https://www.vinjerock.no/om/historie/>)

4.6 PEER GYNT-STEMNET

Peer Gynt blir regnet som et mesterverk i verdenslitteraturen. Helt siden skuespillet ble skrevet i 1867 av Henrik Ibsen, har det berørt og utfordret lesere og publikum. I tillegg til hovedoppsetningen Peer Gynt, fremføres også konserter på Kvamsfjellet, sammen med større og mindre delarrangement. Stemnet ble første gang gjennomført i 1928, og årlig fra 1967. Festivalen som varer 10 dager er organisert og gjennomført av Peer Gynt AS. Noe over en tredjedel av aksjene er eid av stiftelsen Peer Gynt, resten av private investorer, der Dyreparken i Kristiansand er den største.

I dag er hovedarrangementet i Peer Gynt-stemnet på utescena ved Gålåvatnet, men også Høyfjellskonserteren ved Rondane er et godt besøkt arrangement. Det foregår samtidig mange andre mindre arrangementer på Vinstra i festivaluka. Det første Peer Gynt-spelet ble framført ved Gålå i 1989, «ein økonomisk fiasko, men ein kunstnarleg suksess», for å sitere Georg Arnestad (2005). Dette ble samtidig begynnelsen på en formalisering og profesjonalisering av organisasjonen, som nå har en fast stab. Forestillingen ble lenge framført i samme drakt, men har i de senere årene lagt vekt på jevnlig å fornye forestillingens scenografi og artister. Forestillingen ved Gålåvatnet har nå en arena med kapasitet til 2 300 personer, og det er i perioder vanskelig å få billett.

Det har gjennom årene blitt arrangert og satt opp forskjellige forestillinger for barn og voksne. En spektakulær, men teknisk krevende, oppsetning var Juv, der profesjonelle og lokale dansere optrådte sammen med ekstremsportutøvere (som linedansere, fjellklatrere, raftere) i et juv i elva Frya. Forestillingen ble etter hvert tatt av på grunn av store krav til teknisk produksjon og sikkerhet for artister og publikum, samtidig som publikums-kapasiteten var begrenset.

Peer Gynt-stemnet er sertifisert som «Miljøgodkjent arrangement», en utmerkelse som tildeles arrangører som ønsker å redusere arrangementets miljøbelastning.

(<https://peergynt.no/mer-info/virksomhet/>)

4.7 FJELLFILMFESTIVALEN

Fjellfilmfestivalen på Gjendesheim er Norges største filmfestival for fjellfilmer. Alt fra naturfilmer, dokumentarer og spillefilmer til kortfilmer, ekstremsportfilmer og TV-serier blir

vist på Fjellfilmfestivalen, sammen med inspirerende foredrag fra ekspedisjonsfarere og friluftsfolk fra hele verden. Fjellfilmfestivalen har altså fokus på fjellfilm og foredrag, friluftsliv og fjellkultur. Festivalen gjennomføres en helg i september ved, og i samarbeid med, Gjendesheim turisthytte i Jotunheimen. I tillegg til filmtilbudet er det et bredt kurs- og turtilbud med tema relatert til friluftsliv. Opprinnelig ble festivalen gjennomført på Turtagrø, men ble flyttet til Gjendesheim i 2012. Festivalen drives av stiftelsen Fjellkultur som er opprettet av Tidsskriftet Fri Flyt og DNT.

I 2019 bød festivalhelgen på 48 filmer og 4 foredrag, mange kurs og andre aktiviteter, som klatring, juving, rafting, ståpadling, stisykling, multisportkonkurrans, ølcruise, yoga, elvekajakk, ulike matkurs, kokkekonkurrans og orienteringskurs, mv. og naturligvis ulike turtilbud. (<https://www.vinjerock.no/om/historie/>).

4.8 NORSK RAKFISKFESTIVAL

Norsk Rakfiskfestival gjennomføres 1. helgen i november i Fagernes. Festivalen ble startet i 1993 og har vært arrangert hvert år siden. Festivalen har blitt kjent over hele Norge som en festival som fremmer norsk matkultur, spesielt rakfisk fra Valdres. Festivalen organiseres og gjennomføres av Norsk Rakfiskfestival AS, som er heleid av Fagernes handelsstands forening. (<http://www.rakfisk.no/festivalen/>)

I tillegg til å kåre årets beste rakfisk produsert i Valdres, er det tilrettelagt for mange ulike kulturelle innslag og konserter de tre dagene festivalen gjennomføres. De kulturelle innslagene skjer i Storteltet og Lavvon, mens produsentene i Valdres tilbyr sine varer i Smaksprøveteltet, der juryen kårer årets rakfisk. Hovedgaten i Fagernes blir gågate – «rakfiskløypa» - under festivalen. Der er det over 100 utstillere både fra Valdres og andre steder. I «rakfiskløypa» tilbys rakfisk og andre matprodukter, men også mange andre lokale og ikke-lokale produkter. Når det gjelder rakfisk oppgis at det selges mellom 13 og 15 tonn rakfisk i løpet av festivalen.

Hele Fagernes sentrum blir festivalområde under de tre dagene, og det er ikke tvil om at festivalen er attraktiv for mange. Det er satt opp busser til overnattingsbedrifter på Golsfjellet, Beitostølen og Vaset, noe som bidrar til å øke besøkspotensialet for festivalen, samtidig som det kan bidra til å øke belegget hos disse bedriftene i en ellers relativt stille periode.

4.9 RINGVIRKNINGER

Anslag over andel tilreisende er basert på spørreundersøkelsene og oppgitt bosted fra publikum.

Forbruket i forbindelse med festivalen /arrangementet fordelt på overnatting, varekjøp, mat og drikke på restaurant, transport og kursavgifter, samt andre kostnader i regionen, er estimert med grunnlag i data fra spørreundersøkelsene. Dette er forbruk som ikke omfattes av festivalregnskapet. Overrissingseffekten baseres på forbruket fra tilreisende besøkende, det vil si besøkende som ikke er bosatt i regionen

Regionbegrepet (som brukes om lokalområdet for en festival) vi bruker er identisk med fylkeskommunens regioninndeling. I en ringvirkningsanalyse representerer da all handel med leverandører utenfor denne regionen en handelslekkasje, også om dette er leverandører i fylket for øvrig.

For å skille mellom regionale og ikke-regionale leverandører har vi fått tilgang til leverandørreskontroen fra festivalorganisasjonene. De leverandørene som er registrert med adresse i respektive region er regnet som regionale leverandører. En del leverandører som er med i kjeder som bl.a. matvareforretninger, byggevareutsalg og Vinmonopolet, har vi regnet som regionale så fremt utsalget fysisk er i regionen.

Sysselsetting (lønnskostnader) i festivalorganisasjonene er fordelt i henhold til regionalt /ikke-regionalt bosatte. Av den utbetalte lønnen har vi lagt til grunn at 5 prosent går til sparing, 10 prosent brukes utenfor regionen og de resterende 85 prosentene bruker den ansatte i regionen. Sistnevnte er definert som konsumeffekt, jfr. kapittel 2.1.

Analysen er basert på to år. Omsetningstallene er 2018 om ikke annet fremgår av teksten. Alle beløp er eksklusiv merverdiavgift der ikke annet er angitt.

Tabell 4. Sammenstilling av forutsetningene for ringvirkningsanalysen 2018, 1 000kr, Alle beløp eks mva der annet ikke er oppgitt. ⁴

Festival	Omsetning	Vare-/tjenestekjøp	Resultat (driftsmargin) ¹	Off. tilskudd	Off. tilskudd: andel av omsetning	Frivillige: Personer/årsverk
Norsk Litteraturfestival/ Sigrid Undset-dagene	9 732*	5 493	0 %	5 940	61 %	300/ 3
Valdres sommersymfoni	8 898*	5 722	2 %	3 538	40 %	75/ 1,5-2
Kristinspelet	1 326*	990	2 %	315	24 %	75/ 6-7
Jørn Hilme-stemnet	2 731*	1 570	5 %	1 405	51 %	300/ 2,5-3
Vinjerock	14 501	13 191	2 %	1 194	8 %	750/ 6
Peer Gynt-stemnet	26 624	12 402	4 %	6 769	25 %	350/ 17-18
Fjellfilmfestivalen	1 692*	1 193	6 %	273	16 %	50/ 0,3
Norsk Rakfiskfestival	8 477	7 358	11 %	65	1 %	450/ 4-5

¹ Driftsmargin måles i prosent og er definert som (driftsresultat/ omsetning) * 100.

* Omsetning er oppgitt inkl mva.

⁴ For festivaler som ikke er merverdiavgiftspliktige er omsetningstallene presentert inklusive mva., mens vare-/tjenestekjøp er presentert eks. mva. Dette medfører at det ikke er en direkte sammenheng mellom omsetning, kostnader og driftsresultatet presentert for den enkelte festival. Det vises for øvrig til kapittel 2.4. For Peer Gynt-stemnet er det et avvik på ca. 4 millioner kroner som ikke er fordelt til vare/tjenestekjøp, og oppgitt vare-/tjenestekjøp i tabell 4 er trolig lavere enn den reelle anskaffelseskostnaden.

4.9.1 Norsk litteraturfestival/ Sigrid Undset-dagene

Omsetningen i Norsk Litteraturfestival/ Sigrid Undset-dagene er om lag 9,7 millioner kroner. Billettinntektene utgjør 12 prosent av dette, og offentlig støtte utgjør ca. 60 prosent. Om lag en fjerdedel av inntektene kommer fra sponsorer og via andre støtteordninger, bl.a. fra forlagene, Eidsiva og Fritt Ord.

Antall solgte billetter er ca. 5 000, og i tillegg kommer barn/ unge som deltar på ulike arrangementer. Billettene fordeler seg på ca. 275 festivalpass, om lag 100 dagspass og 3 400 enkeltbilletter (2018). De øvrige billettene er garantibilletter som de med festivalpass kan kjøpe for å være sikret plass på enkeltarrangementer med begrenset antall plasser. På bakgrunn av spørreundersøkelsen har vi beregnet at det er om lag 3 500 besøkende på festivalen, og ca. to tredjedeler av de besøkende er tilreisende.

Det utføres om lag fire årsverk i festivalorganisasjonen av fem fast ansatte. Personer bosatt i regionen står for tre firedeler av arbeidsinnsatsen. I tillegg er det ca. 300 frivillige som samlet legger ned ca. tre årsverks innsats i gjennomføring av festivalen.

Kjøp av varer og tjenester til gjennomføring av festivalen er på ca. 5,5 millioner kroner. Av dette leverer regionale nærdrivende for ca. 1,9 millioner kroner, eller om lag en tredjedel. Av regionale leverandører er det særlig overnattings- og matleverandører, i tillegg til annonser og lyd-/ lystjenester som er fremtredende næringer. Ikke-regionale leverandører som er benyttet er bl.a. tekniske produksjonstjenester og utøvere/ forfattere som inngår i festivalprogrammet.

Overrislingen er estimert til å ligge i området rundt 5 millioner kroner. De viktigste forbruksområdene er overnatting, mat og drikke.

I Litteraturfestivalens organisasjon økte sysselsettingen fra 3,6 årsverk i 2018 til 4,1 årsverk i 2019. Av disse utføres henholdsvis 2,5 og 3,0 årsverk av bosatte i regionen. Utbetalt lønn til ansatte som bor i regionen er beregnet til om lag 1,2 – 1,3 millioner kroner i 2018 og 2019, og av det regionalt konsum til om lag 1,0 – 1,1 millioner kroner.

Regionale ringvirkninger (størrelsesorden etter type):

- regionale innkjøp 1,9 millioner
- overrisling 5 millioner
- regionalt konsum 1,1 millioner

Den samlede omsetningen i det regionale næringslivet som følger med festivalen er dermed om lag 7 -8 millioner kroner.

4.9.2 Valdres sommersymfoni

Omsetningen i festivalen er i størrelsesorden 8,9 millioner kroner. Kurs- og billettinntektene utgjør 20 prosent og øvrige salgsinntekter rundt 7 prosent. Offentlig støtte og sponsor-/ andre inntekter er fordelt likt med om lag 36 prosent av omsetningen på hver.

Festivalorganisasjonen selv regner med at om lag 7 500 personer besøker festivalen. Dette anslaget omfatter alle personbesøk, og er ikke et uttrykk for antallet unike personer. Det selges totalt ca. 3 100 billetter til arrangementene på festivalen, fordelt på ca. 40 festivalpass, om lag 2 100 enkeltbilletter og rundt 1 000 gratisbilletter. Vi har beregnet antallet besøkende til 2 600, der 70 prosent er tilreisende og bosatt utenfor regionen.

I festivalorganisasjonen ble det utført 2,8 årsverk i 2018, en økning med 0,9 årsverk fra 2017. Utover dette er det 70 – 80 frivillige som bidrar med 1,5 – 2 årsverk til gjennomføring av festivalen.

Valdres sommersymfoni kjøper varer og tjenester for i underkant av 6 millioner kroner. Av dette leverer regionale aktører rundt 40 prosent, noe som tilsvarer 2,2 millioner kroner. Av regionale næringsdrivende er det særlig overnattingsbedriftene som får omsetning i forbindelse med tjenester levert til festivalen. Av de leverandørene som ikke har regional tilknytning er det kunstneriske utøvere og tilretteleggende aktører som bl.a. lydteknikk mv.

Overrislingen, det vil si de pengene som tilreisende publikum/deltakere bruker på andre ting under oppholdet i regionen, er estimert til å ligge i området 0,8 millioner kroner. Det er overnatting, mat/ drikke og transport som er de største forbrukspostene.

Sysselsettingen i Valdres sommersymfoni økte fra 1,9 årsverk i 2017 til 2,8 årsverk i 2018. Om lag 85 prosent av de ansatte bor i regionen. Utbetalt lønn til de som bor i regionen er beregnet til om lag 0,6 millioner kroner i 2017 og 0,9 millioner kroner i 2018. Av dette går 0,5 – 0,7 millioner til regionalt konsum, og den øvrige andelen går til konsum utenfor regionen og til sparing.

Regionale ringvirkninger (størrelsesorden etter type):

- regionale innkjøp 2,2 million
- overrisling 0,8 million
- regionalt konsum 0,6 million

Den samlede omsetningen i det regionale næringslivet som følger med festivalen er estimert til om lag 3,5 – 4 millioner kroner.

4.9.3 Kristinspelet

Omsetningen i festivalen er om lag 1,3 millioner kroner, og billettinntektene utgjør ca. 60 prosent. Offentlig støtte og sponsorinntekter utgjør til sammen 30 prosent, mens diverse inntekter som bl.a. er kompensasjon for betalt merverdiavgift utgjør de resterende ca. 10 prosentene.

Det selges i overkant av 2 000 billetter til spelet. I tillegg til spelet er det arrangementer både på Jørundgard og ved andre lokaliteter som Otta bibliotek og Smuksjøseter. Tilleggsarrangementene endres fra år til år. Antall besøkende er estimert til 2 200, der 60 prosent er bosatt utenfor regionen.

Samspillet med Jørundgard er et godt utgangspunkt for synergier mellom Kristinspelet og den øvrige driften ved middelaldersenteret som bl.a. også er arena for Dansefestivalen i Sel som er Norges største dansefestival i sin sjanger.

Kristinspelet gjennomføres i sin helhet på dugnad av medlemmer i Sel Teaterlag og andre. Totalt er det ca. 75 frivillige som samlet yter om lag 6-7 årsverk til gjennomføring av spelet. Ingen i festivalorganisasjonen mottar lønn for sin innsats

Kristinspelet kjøper varer og tjenester for om lag 1 million kroner der lokale leverandører står for ca. 40 prosent, det vil si i overkant av 400 000 kroner. Det er lokale overnattingsbedrifter, leie av Jørundgard og annonsering som er de største postene. Av ikke-regionale leverandører er det leie av tribunemateriell og skuespillere som er store forbruksposter.

Overrislingen i regionen er beregnet til i størrelsesorden 0,8 – 0,9 millioner kroner i 2017. Et usikkert datamateriale gir ikke grunnlag for å anslå overrisling for 2018. Det er imidlertid liten grunn til å tro at det skal være dramatiske avvik fra ett år til et annet, dersom publikumsoppslutningen ikke er vesentlig forandret.

Kristinspelet drives på dugnad og det betales ikke ut lønn. Det genereres derfor heller ikke regionalt konsum.

Regionale ringvirkninger (størrelsesorden etter type):

- regionale innkjøp 0,4 million
- overrisling 0,9 million
- regionalt konsum -

Den samlede omsetning i det regionale næringslivet blir dermed i størrelsesorden om lag 1,3 millioner kroner.

4.9.4 Jørn Hilme-stemnet

Omsetningen i festivalen er i størrelsesorden 2,7 millioner kroner, billettinntektene utgjør om lag en tredjedel og den offentlige støtten ca. halvparten. I disse tallene inngår ikke Strunkeveko eller Hilme året rundt⁵. Sponsorstøtte utgjør om lag 7 prosent av omsetningen. De øvrige inntektene er småsalg («merch») som T-skjorter, osv., og kompensasjon for betalt merverdiavgift.

Arrangøren regner med ca. 9 900 personer totalt er innom festivalen. Det selges i underkant av 100 festivalpass og i tillegg er det rundt 200 deltakere i kappleiken. Salget av enkeltbilletter varierer med konserten på Jaslangen som er det arrangementet med flest deltakere. I 2017 ble det solgt 2 600 billetter til Jaslangenkonserten mens i 2018 var salget

⁵ Til forskjell fra Valdres sommersymfoni som har med all aktivitet. Disse to festivalene er derfor ikke direkte sammenlignbare.

1 350 billetter. I våre beregninger legger vi til grunn 2 500 besøkende, der om lag 50 prosent er tilreisende.

Det er tre ansatte i festivalorganisasjonen. På det arbeidet som er knyttet til gjennomføringen av Jørn Hilme-stemnet er det anslått ett årsverk. Alle ansatte bor i regionen. Den frivillige innsatsen som utføres av de ca. 300 frivillige er beregnet til ca. 2,5-3 årsverk.

I underkant av 50 prosent, litt over 700 000 kroner, av festivalorganisasjonens innkjøp som er på om lag 1,6 millioner kroner er foretatt hos leverandører i regionen. Det betyr at Jørn Hilme-stemnet bidrar til omsetningen i det regionale næringslivet med rundt 0,7 millioner kroner. I det regionale næringslivet er det bl.a. overnattingsbedrifter, teltutleie og transporttjenester som er de største leverandørnæringene. Leverandører uten regional tilknytning leverer bl.a. tekniske tjenester som lydproduksjon. I tillegg anses utøverne som leverandører.

Overrislingen er estimert til å ligge i området 0,5 – 0,6 millioner kroner. Det er varekjøp i butikk, mat og drikke sammen med utgifter til overnatting som er de største forbrukspostene.

Sysselsettingen i Jørn Hilme-stemnet er ca. 1. årsverk. Alle de ansatte bor i regionen. Utbetalt lønn har vi beregnet til om lag 0,6 millioner kroner, og av denne har vi beregnet det regionale konsumet til om lag 0,5 millioner kroner.

Regionale ringvirkninger (størrelsesorden etter type):

- regionale innkjøp 0,7 millioner
- overrisling 0,6 millioner
- regionalt konsum 0,5 millioner

Den samlede omsetningen i det regionale næringslivet som følger med festivalen er dermed om lag 1,5 til 2,0 millioner kroner.

4.9.5 Vinjerock

Festivalens omsetning er på om lag 14,5 millioner kroner, billettinntektene utgjør ca. halvparten av dette og salget av overnatting/servering utgjør ca. 30 prosent. Om lag 8 prosent av omsetningen er offentlig støtte, mens sponsorer utgjør ca. 6 prosent av inntektene. De øvrige inntektene, som er ca. 7 prosent av omsetningen, er bl.a. busstilbudet, parkeringsavgifter og kurs/ aktivitetsavgifter.

Arrangøren regner med om lag 4 250 personer totalt på festivalen. Det selges 3 100 festivalpass, og i tillegg til disse kommer sponsorbilletter, frivillige, vakt og helsepersonell, og andre med tilgang til festivalområdet. I våre beregninger legger vi til grunn festivalpublikummet som har betalt for festivalpasset, dvs 3 100 besøkende. Av de besøkende er 97 prosent bosatt utenfor regionen.

Det er 2,7 årsverk ansatt i festivalorganisasjonen og av disse står lokalt/regionalt bosatte personer for ca. 2,5 årsverk. Det leies også inn vaktmannskaper og helsepersonell til festivalen. De om lag 750 frivillige på festivalen legger igjen en arbeidsinnsats tilsvarende ca. 6 årsverk.

Vinjerock kjøper varer og tjenester for om lag 13,2 millioner kroner. Av dette leverer regionale leverandører for 3,9 millioner, noe som tilsvarer ca. 30 prosent. Lokale leverandører er bl.a. matprodusenter og matforretninger, fagarbeidertjenester og en lokal teltutleie. Ikke-regionale leverandører er bl.a. leveranser av drikkevarer, leie av store telt og politi/ vakt/ vektertjenester.

Overrislingen er beregnet til å være i størrelsesorden 2,5- 2,6 millioner kroner i hvert av årene.

Sysselsettingen i Vinjerock består av 2,7 faste årsverk fordelt på fem personer. Av disse bor fire i regionen og de utfører til sammen 2,5 årsverk. Til de de regionalt bosatte har vi beregnet utbetalt lønn til i størrelsesorden 1 millioner kroner. Av dette er det anslått at 0,8 – 0,9 million kroner brukes til regionalt konsum i hvert av de to årene, resten til sparing og konsum utenfor regionen.

Regionale ringvirkninger (størrelsesorden etter type):

- regionale innkjøp 3,9 millioner
- overrisling 2,5 millioner
- regionalt konsum 0,9 millioner

Den samlede omsetningen i det regionale næringslivet som følger med festivalen er dermed om lag 7 – 8 millioner kroner.

4.9.6 Peer Gynt-stemnet

Peer Gynt omsetter for ca. 26,6 millioner kroner, der billettinntektene utgjør halvparten. Offentlige tilskudd utgjør 26 prosent av omsetningen mens sponsorers bidrag er omtrent 3 prosent. Inntekter fra salg av mat og drikke ligger på 10 prosent, mens øvrige inntekter som er ca. 12 prosent utgjøres av bl.a. salg av suvenirer og leieinntekter.

Det selges 25 000 – 30 000 billetter til det kunstneriske programmet på Peer Gynt-stemnet. Omlag to tredjedeler av billettene er til hovedoppsettingen Peer Gynt-skuespillet ved Gålåvatnet. Billetter til kunstutstillingen utgjør 10 – 15 prosent av billettsalget. Fjellkonserten på Kvamsfjellet, Varm etterprat og de mindre arrangementene som Kirkekonserten, Morgenstemning og øvrige kunstneriske produksjoner utgjør resten. Vi har estimert antall besøkende i 2018 til 21 100 personer. Om lag 95 prosent av de besøkende bor utenfor regionen.

I festivalorganisasjonen er det 10 ansatte som til sammen utfører 7-8 årsverk. Av disse utføres 4,1 årsverk av personer bosatte i regionen. Den frivillige innsatsen utføres av rundt 350 personer som står for anslagsvis 17 – 18 årsverk.

Av Peer Gynt-stemnets kjøp av varer og tjenester på rundt 12,4 millioner kroner, har lokale leverandører levert for ca. 3,6 millioner kroner. Dette tilsvarer en regional leverandørandel på ca. 30 prosent. I det regionale næringslivet er det bl.a. bygg- og anleggsnæringen og mat- og drikkeprodusenter/-leverandører som har levert til festivalen. Ikke-regionale leverandører er bl.a. leverandører innen områdene elektronisk billettsystem og teltutleie. Det alt vesentlige av skuespillerhonorarer går også til skuespillere bosatt utenfor regionen.

Overrislingen er beregnet til 12 – 13 millioner kroner. Det er overnatting, varekjøp og mat/drikke i regionen som er de største forbrukspostene.

I Peer Gynt-stemnets festivalorganisasjon er det tilsatt 10 personer som til sammen utfører 7 – 8 årsverk. Av dette utføres 4,1 årsverk av personer som bor i regionen. Utbetalt lønn har til regionalt bosatte er i størrelsesorden 2,0 – 2,1 millioner kroner pr år, hvorav det regionale konsumet er estimert til 1,7 – 1,8 millioner kroner. Resten går til konsum utenfor regionen og sparing.

Regionale ringvirkninger (størrelsesorden etter type):

- regionale innkjøp 3,6 millioner
- overrisling 12,5 millioner
- regionalt konsum 1,8 millioner

Den samlede omsetningen i det regionale næringslivet som følger med festivalen er dermed om lag 17 - 18 millioner kroner.

4.9.7 Fjellfilmfestivalen

Omsetningen i festivalen er på 1,7 millioner kroner, der billettinntektene utgjør i overkant av halvparten. Offentlig støtte er ca. 20 prosent mens sponsorinntekten er i underkant av 10 prosent. Salget av mat og drikke er også om lag 10 prosent, og de øvrige inntektene som er i underkant av 10 prosent er bl.a. deltakeravgifter på kurs og turer.

Festivalorganisasjonen legger til grunn at det er ca. 1 100 personer innom festivalområdet. Det legges ut for salg 980 festivalpass, de øvrige er arrangørorganisasjonen, frivillige og helse- og vaktmannskaper. I våre analyser bruker vi antall solgte festivalpass i beregningene som er 980. Av de som deltar på festivalen er så å si alle bosatt utenfor regionen (99 prosent).

Det er ikke tilsatte i festivalorganisasjonen siden alle administrative oppgaver utføres av Fri Flyt. Det er ca. 50 frivillige som legger ned omlag en innsats tilsvarende en tredjedels årsverk.

Fjellfilmfestivalen kjøper varer og tjenester for om lag 1,2 millioner kroner. Av dette er den regionale leverandørandelen i overkant av 40 prosent, det vil si ca. 0,5 million kroner. De lokale leverandørene med størst omsetning er samarbeidspartneren Gjendesheim og andre overnattingstilbydere i nærområdet, samt til aktivitets- og arrangementstilbydere.

Leverandører som ikke holder til i regionen er, foruten arrangøren Fri Flyt, teltleie og det tekniske utstyret som kreves for å vise utendørsfilm.

Med om lag 980 besøkende der 960 er tilreisende har vi beregnet overrislingen til å være i størrelsesorden 0,6 – 0,7 millioner kroner. Det er transport/ drivstoff og varehandel som er de største forbrukspostene utenom forbruket på festivalområdet.

Fjellfilmfestivalen gjennomføres i samarbeid med Fri Flyt. Alle som er involvert i gjennomføringen av festivalen er ansatt i Fri Flyt. Ingen av disse bor i regionen, og det skapes dermed ingen regional konsumeffekt.

Regionale ringvirkninger (størrelsesorden etter type):

- regionale innkjøp 0,5 millioner
- overrisling 0,7 millioner
- regionalt konsum -

Den samlede omsetningen i det regionale næringslivet som følger med festivalen er dermed om lag 1,1 – 1,2 millioner kroner.

4.9.8 Norsk Rakfiskfestival

Omsetningen er i størrelsesorden 8,5 millioner, hvorav billettinntekter utgjør ca. 45 prosent mens salg av mat og drikke utgjør ca. 40 prosent av inntektene. Sponsorinntekter og offentlig støtte ligger på 5 prosent. Øvrige inntekter er for eksempel leie for bodareal i «rakfisklypa», mv.

Arrangøren regner selv med at om lag 30 000 - 40 000 personer besøker festivalen i løpet av de tre dagene. Dette er et anslag som omfatter både personer som har kjøpt billett til ett eller flere av arrangementene og dem som kun besøker «rakfiskløypa». Det selges om lag 11 000 billetter, fordelt på ca. 1 200 festivalpass, 5 000 dagspass, og enkeltbilletter. Med bakgrunn i våre beregninger representerer billettsalget i størrelsesorden 8 000-10 000 personer. I tillegg har vi stipulert at antall personer som kun besøker «rakfiskløypa» er ca. 2 000. Ca. to tredjedeler av de besøkende er tilreisende fra andre steder utenfor regionen.

Norsk rakfiskfestival kjøper varer og tjenester for 7,4 millioner kroner og om lag 2,4 millioner kroner – en tredjedel - av innkjøpene gjøres fra lokale næringsdrivende. I det regionale næringslivet er det bl.a. leverandører av lokalprodusert mat og drikke, overnattingsbedrifter og teltutleie som har levert til festivalen. Store leverandører uten regional tilknytning er bl.a. en stor drikkeleverandør og en bedrift som leier ut telt.

Overrislingen er estimert til 8,8-9,3 millioner kroner. De største forbrukspostene er overnatting og kjøp av mat og drikke.

Festivalgeneralen er ansatt i hel stilling og det leies inn ca. en firedels årsverk til selve gjennomføringen av festivalen. Vi har beregnet konsumeffekten til 0,7 – 0,8 millioner kroner.

Regionale ringvirkninger (størrelsesorden etter type):

- regionale innkjøp 2,4 millioner
- overrisling 9 millioner
- regionalt konsum 0,8 millioner

Den samlede regionale omsetningen i det regionale næringslivet som følger med festivalen er om lag 12 - 13 millioner kroner.

4.10 FESTIVALENE SETT UNDER ETT

Det stor spredning i våre festivaler, både når det gjelder størrelse og omfang av publikum/deltakere og delarrangementer, lokalisering, varighet og, som sagt, sjanger. Besøkstallene varierer fra 1 000 til 20 000, og bare det tilsier at effektene lokalt og regionalt vil være forskjellige. Publikumsvolumet vil samtidig indikere noe om attraksjonskraften til den enkelte festival, men ikke nødvendigvis. For eksempel er Fjellfilmfestivalen den festivalen med lavest publikumsdeltakelse, men har samtidig den høyeste andelen tilreisende da så godt som samtlige festivaldeltakere (99 prosent) er bosatt utenfor regionen. Men også Vinjerock (ca 3 000 festivaldeltakere) og Peer Gynt-stemnet (ca 21 000 festivaldeltakere) har over 95 prosent av sitt publikum bosatt utenfor respektive region.

For de øvrige festivalene, unntatt Jørn Hilme-stemnet, er forholdet mellom regionalt bosatte og tilreisende én tredjedel fast bosatte og to tredjedeler tilreisende. Fordelingen mellom regionalt bosatte og tilreisende på Jørn Hilme-stemnet varierer med hvor mange som deltar på konserten på Jaslangen.

Festivalene har et klart definert formål for sin virksomhet ut fra den sjangeren man har opererer innenfor. Målet er å ivareta og fremme utvikling av det kunstneriske uttrykket innenfor sine rammer. Selv om flere er organisert som aksjeselskap, en i utgangspunktet forretningsmessig organisasjonsform, er dette selskaper med et ideelt formål og det tas ikke ut utbytte. I den grad man kan definere et kommersielt formål er det Norsk Rakfiskfestival som er nærmest. Denne festivalen ble startet for både å fremme lokalprodusert mat, og å styrke den lokale handelsstandsforeningen i Fagernes i en ellers stille periode. Festivalen har ikke utbetalt utbytte til eierne som er Fagernes Handelsstandsforening, men det heller ikke noe i veien for at de kan gjøre det. Festivalen er også den eneste festivalen innen sjangeren mat/ drikke som inngår i denne analysen.

Våre festivaler dekker et bredt spekter av sjangre. Tre av festivalene, Valdres sommersymfoni, Jørn Hilme-stemnet og Vinjerock, kan grupperes som musikkfestivaler. Selv om musikk kan være en felles betegnelse, representerer de likevel ulike sjangre av musikk med klassisk, rock og folkemusikk. Scenekunstframstillingene er oppsetninger som er basert på litterære verk, og har slik sett også en del til felles med litteratur som sjanger. Slik disse tre festivalene framstår i dag (Peer Gynt-stemnet, Kristinspelet og Norsk litteraturfestival/ Sigrid Undset-dagene) er det kanskje mindre likheter enn den litterære koplingen antyder. Norsk Litteraturfestival/Sigrid Undset-dagene er Norges og Nordens største litteraturfestival, som har både et omfattende publikumsrettet program så vel som å være et møtested for profesjonelle og bransjen. Vinjerock er knyttet til ulike sjangre, da

den i tillegg til musikkfestival også har en fjell/ friluftprofil som den deler med Fjellfilmfestivalen. Utover fellesskapet med Vinjerock har Fjellfilmfestivalen lite til felles med de øvrige festivalene med hensyn til formål.

«Fjell» er felles tematisering både for Vinjerock og Fjellfilmfestivalen. Det er imidlertid mer som sekundærtema som bidrar til å profilere disse festivalene fra mange andre – «vanlige» - rocke- og filmfestivaler. Det er det sjangerfaglige som er det viktigste. Samtidig blir lokasjonen en viktig del av festivalidentiteten og en felles interesse som binder deltakerpublikum sammen. Vinjerock og Fjellfilmfestivalen appellerer begge til unge voksne, med interesse for enten musikk eller film, og affinitet for fjell og (utfordrende) fjellaktiviteter.

Norsk Rakfiskfestival skiller seg noe fra de øvrige festivalene gjennom innretningen og gjennomføringstidspunktet. Gjennomføringstidspunktet i begynnelsen av november har trolig betydning for hvor stor andelen tilreisende blir: Festivaler som arrangeres i ferieperioder har i utgangspunktet et større publikumspotensial fra tilreisende langveis fra, samtidig som det i attraktive reiselivsområder som Valdres også er et potensielt publikum som allerede er i området i forbindelse med ferie. At Norsk Rakfiskfestival likevel har en like stor andel tilreisende som andre festivaler i Valdres tyder på at den har stor attraksjonskraft, og at de mange fritidsboligene i området utgjør et publikumspotensial.

Så godt som alle festivalene mottar offentlig støtte. Disse festivalene har også til felles at inntektene eksklusiv den offentlige støtten ikke vil være tilstrekkelig til å dekke kostnadene med å gjennomføre festivalen på det nivået de er i dag.

Alle festivalene har billetterte arrangementer og festivalpassordninger slik at publikum skal betale for å delta, men det er stor forskjell på hvor stor andel billettinntektene bidrar med i festivalfinansieringen. Som tabellen nedenfor viser har de tre festivalene med mest offentlig støtte også den laveste andelen billettinntekter. Alle festivalene har sponsorer som bidrar med finansiering, og for Valdres sommersymfoni og Norsk Litteraturfestival/ Sigrid Undset-dagene er sponsorene særlig viktige.

Billettinntektene beløper seg samlet til 29 – 30 millioner kroner. Mens den samlede årlige offentlige støtten festivalene mottar er på 19 – 20 millioner kroner i året og sponsorinntektene i sum er 8 – 9 millioner. Det vil si at for alle festivalene sett under ett, betyr den offentlige støtten og sponsormidlene omtrent like mye for festivalene som billettinntektene. Det illustrerer hvor viktig både den offentlige støtten og sponsormidler er for festivalene.

Kristinspelet er det eneste arrangementet av disse som i sin helhet drives av frivillige. Dette er også den festivalen som er mest avhengig av billettinntektene, i hvert fall når avhengighet måles i andelen disse inntektene utgjør av den totale omsetningen.

Tabell 5: Finansiering av festivalene etter finansieringskilde. 2018. Prosent.

	Billett- inntekter	Offentlig støtte	Sponsorer/ andre	Salg mat/ drikke/ annet	Div. inntekt	Samlet omset- ning (i 1 000 kr)
Norsk Litteraturfestival/ Sigrid Undset-dagene	12 %	59 %	24 %	6 %	0 %	100 % (9 732)
Valdres sommersymfoni	20 %	36 %	36 %	0 %	7 %	100 % (8 898)
Kristinspelet	62 %	27 %	3 %	0 %	8 %	100 % (1 326)
Jørn Hilme-stemnet	34 %	52 %	7 %	0 %	7 %	100 % (2 731)
Vinjerock	51 %	8 %	6 %	28 %	7 %	100 % (14 501)
Peer Gynt-stemnet	50 %	26 %	3 %	10 %	12 %	100 % (26 624)
Fjellfilmfestivalen	53 %	19 %	9 %	10 %	9 %	100 % (1 692)
Norsk Rakfiskfestival	44 %	1 %	2 %	41 %	12 %	100 % (8 477)

5 DRØFTING AV POTENSIAL FOR ØKTE EFFEKTER

For festivalarrangøren er det av liten betydning hvor de som besøker festivalen kommer fra eller hvem som leverer varer og tjenester til festivalen, så lenge pris og kvalitet holder akseptabelt nivå. For de regionaløkonomiske effektene er slike forhold imidlertid av avgjørende betydning. I dette kapitlet ser vi på momenter som er viktige når det gjelder å optimalisere regionaløkonomiske effekter av festivalene. Vi belyser og drøfter primært forhold som kan påvirkes, enten av festivalorganisasjonen selv eller av fylkeskommunen. Tidsaspektet, det vi si når man kan forvente at effekter oppstår, er viktig i den forstand at en del effekter kan oppstå relativt fort, mens andre ikke kan forventes før på lang sikt. Vi tar først og fremst opp de effektene man kan forvente på kort eller mellomlang sikt.

I kapittel 3 diskuterte vi tre hovedprinsipper for å identifisere et eventuelt potensial for å øke de regionaløkonomiske effektene. I dette kapitlet konkretiserer vi disse prinsippene med bakgrunn i egenskapene for den enkelte festival og respektive region.

5.1 ØKNING AV RINGVIRKNINGENE

Som nevnt i kapittel 3 kan økte ringvirkninger oppnås ved å redusere handelslekkasjen ut av regionen. Områdeavgrensingen er da avgjørende. Regionbegrepet vi bruker er identisk med fylkeskommunens regioninndeling. I Tabell 6 er kjøp av varer og tjenester fordelt etter leverandørenes geografiske lokalisering. I ringvirkningsanalysen tilsvarer handelslekkasjen kjøp fra leverandører i øvrig Oppland og utenfor Oppland.

Tabell 6: Kjøp av varer og tjenester fordelt etter leverandørenes geografiske lokalisering. Tusen kroner. 2018.

	Leverandører fra egen region	Leverandører utenfor egen region- i Oppland	Leverandører utenfor Oppland	Sum
Norsk Litteraturfestival/ Sigrid Undset-dagene	1 894	12	3 587	5 493
Valdres sommersymfoni	2 212	-	3 510	5 722
Kristinspelet	421	97	472	990
Jørn Hilme-stemnet	731	50	789	1 570
Vinjerock	3 871	1 283	8 037	13 191
Peer Gynt-stemnet	3 560	3 324	5 518	12 402
Fjellfilmfestivalen	457	19	717	1 193
Norsk Rakfiskfestival	2 373	437	4 549	7 358
I alt	Kan ikke summeres		27 179	47 919

Alle festivalene stimulerer det regionale næringslivet ved å handle en del varer og tjenester lokalt. Dette innebærer at festivalene bidrar til det regionale næringslivets omsetning, men samtidig kjøpes om lag halvparten av varer og tjenester fra bedrifter lokalisert utenfor de enkelte regionene. Ikke all handelslekkasje forsvinner imidlertid ut av fylket. Legger vi til grunn Oppland som region, øker den regionale andelen av festivalinnkjøp til 35 – 55 prosent. Når vi nå ser innkjøpene til alle festivalene under ett, er det enkelte bransjer som har forholdsvis store leveranser, men som isolert sett, det vil si til den enkelte festival, vil framstå som relativt små.

Samordne tjenester

Tjenester som flere av festivalene kjøper utenfor regionen er særlig lyd- og lystjenester og vakhold. Alle festivalene leier også telt. Det er etablerte utleiere av telt i både Valdres og Gudbrandsdalen, men de større teltløsningene leies inn fra en større aktør utenfor fylket. En samordning av festivalenes behov kan legge til rette for et økt tilbud eller bedre betingelser for aktørene i regionen/ fylket. Dette er forhold som den enkelte festivalorganisasjon i liten grad kan påvirke alene. Fylkeskommunen kan trolig ha en koordinerende funksjon, for eksempel gjennom å fremme en form for organisering eller samordning av festivalene. Gjennom å synliggjøre omfanget av behovet for eksempelvis lyd- og lystjenester, kan det stimulere til etablering av regionale tilbydere i fylket. Dette vil i liten grad påvirke ringvirkningene fra den enkelte festival, men om en ser samlet på festivalene i fylket vil det kunne redusere lekkasjene ut av fylket.

Etterspørsel etter lokal kompetanse

Martin Simengård (19) fra Tretten: Ble spurt om jeg hadde lyst på en jobb under "Peer Gynt" på Gålå. Der skulle jeg styre en følgespot, altså en lyskaster som beveger seg og følger personer på scenen. Det var spennende, for i en profesjonell forestilling er det ikke rom for slurv eller feil.

Martin Simengård forteller at det var etterspørselen og tilbudene om stadig nye oppdrag som fikk ham og kompisen Marcus Børde til å bestemme seg for å etablere hver sine enkeltmannsforetak. [Gudbrandsdølen Dagingen 16.6.2019](#)

Servering er et tilbud på samtlige festivaler, enten kun i regi av festivalorganisasjonen eller i samarbeid med etablerte serveringsbedrifter. Det betyr at mat- og drikkeleveranser utgjør en stor andel av innkjøpene. På dette feltet brukes både lokale produsenter og de store aktørene i næringsmiddelindustrien. Flere av festivalene bruker lokalprodusert mat, begrunnet med både reduserte transportkostnader, kvalitet og markedsføring – «lokal» og «kortreist» er gode tema i tiden. Der det er rom for å øke tilbudet av regionalproduserte varer kan det styrke både landbruksnæringen (kjøtt, grønnsaker, ost, mv.) og andre lokale produsenter i form av drikke, spekemat, rakfisk, osv. Norsk Rakfiskfestival har bygget hele festivalen rundt et regionalt matprodukt, og er et godt eksempel på en plattformtilnærming, som vi drøfter nærmere nedenfor.

Bruk av lokale eller regionale næringsmiddelprodusenter kan imidlertid også være en vanskelig balansegang. Det er ikke sikkert at alle småskalaprodusenter klarer å konkurrere på pris, eller har tilstrekkelig leveringskapasitet. Når det gjelder lokale matleverandører kan en bidra til å sikre leveringssikkerhet bl.a. ved å bruke flere leverandører. Et eksempel er Lillehammer Live, en festival som startet i 2017 og som ønsker å ha et lokalmatkonsept på festivalen. Der er det flere lokale produsenter som til sammen utgjør tilbudet på festivalen, selv om ingen av dem alene har kapasitet til å håndtere all servering. Samarbeid mellom lokalmatprodusenter kan bidra til å sikre leveringskapasitet og samtidig gi et økt mangfold i tilbudet.

Festivalorganisasjonenes bevissthet, og eventuelle ønsker om å skape lokale effekter vil være et sentralt moment for i hvilken grad man kan involvere denne typen tilbydere. Festivalorganisasjonens bevissthet omkring eget «fotavtrykk» kan også bidra til å skape lokale effekter - eksempelvis Vinjerock som profilerer seg som en musikkfestival som skal gjennomføres med minimal påvirkning på naturen i nærområdet. Slik bevissthet om eget arrangement vil kunne stimulere til bruk av lokale ressurser, varer og tjenester. Festivalorganisasjonen kan ta valg i forhold til å bruke lokale/ikke-lokale leverandører.

5.2 ØKNING AV OVERRISLINGSEFFEKTENE

Overrissingseffekter er effekter som oppstår når det kommer tilreisende som er bosatt utenfor den aktuelle regionen for å delta på en av festivalene. Effektene registreres i form av penger som brukes i andre virksomheter enn på selve festivalen, for eksempel på overnatting og handel i butikker. *Andelen* tilreisende er selvsagt viktig, men det er likevel det *absolutte antallet* tilreisende som til slutt avgjør omfanget av overrissingseffektene.

Tabell 7: Antall besøkende, andel tilreisende og estimert forbruk (eks. mva) utenfor festivalområdet. Kroner. 2018.

	Antall besøkende (ØFs estimat)*	Andel tilreisende	Estimert forbruk per tilreisende, kr. eks. mva
Norsk Litteraturfestival/ Sigrid Undset-dagene	3 500	67 %	2 300
Valdres sommersymfoni	2 600	70 %	450
Kristinspelet	2 200	60 %	400
Jørn Hilme stemnet	2 500	60 %	350
Vinjerock	3 100	97 %	850
Peer Gynt-stemnet	21 000	95 %	600
Fjellfilmfestivalen	980	99 %	660
Norsk Rakfiskfestival	12 000	67 %	1 350

* jfr. kapittel 2.4.5.

Tilreisende eller lokale publikummere?

Antall besøkende per festival varierer, fra rundt 1 000 på Fjellfilmfestivalen til over 20 000 på Peer Gynt-stemnet. Det samme gjelder andelen tilreisende, som i våre festivaler enten er rundt 60 prosent eller høyere.

I forhold til overrissingseffektene er det to sentrale spørsmål:

- 1) I hvilken grad det er kapasitet til flere besøkende? og
- 2) Er det mulig å øke andelen tilreisende?

Fjellfilmfestivalen er en relativt liten festival. Det legges ut rundt 1 000 billetter, som alle ble solgt i de to åra vi har studert. Å øke antall besøkende er da ikke et alternativ for å øke overrissingseffektene. Festivalens lokalisering gjør det også vanskelig å kunne tenke seg at det vil være mulig å øke den lokale handelen i særlig stor grad. Det samme gjelder for

Vinjerock. I 2019 ble imidlertid ikke alle billetter til Fjellfilmfestivalen solgt, kanskje på bakgrunn av at været festivalhelga i 2019 ikke var det beste for en friluftsfestival i fjellet.

Peer Gynt-stemnet har også en meget høy andel tilreisende, og i tillegg et stort publikumsvolum. Det legger godt til rette for store overrisslingseffekter. Flere overnattingsbedrifter i regionen lager spesielle «Peer Gynt-pakker», som inkluderer billett og transport til Gålå kombinert med opphold og eventuelt andre aktiviteter. Det settes også opp busstransport fra Lillehammer og nærliggende fritidsboligområder til forestillingene på Gålå.

Vinjerock, Fjellfilm og Peer Gynt skiller seg fra de øvrige fem festivalene med en meget høy tilreisendeandel, 95 prosent eller høyere. For de fleste andre festivalene ligger andelen tilreisende på rundt to tredjedeler. Det kan være ulike faktorer som påvirker andelen tilreisende. Målgruppe for festivalen, samt form på og valg av kanaler for markedsføring vil påvirke type publikum som rekrutteres. At alle festivalene har en høy andel tilreisende publikum, indikerer at disse festivalene har en betydelig attraksjonskraft i sine segmenter. Flere av festivalene gjennomføres i områder med mange fritidsboliger, noe som øker publikumspotensialet. Publikumsundersøkelsene viser at også fritidsboligeiere oppsøker festivalene.

Valdres sommersymfoni og Jørn Hilme-stemnet er festivaler som kombinerer konserter med kurs rettet mot både unge utøvere og voksne. Begge festivalene har også det til felles at det selges forholdsvis mange billetter til ett av arrangementene. Sammenlignet med de fleste av de andre festivalene er festivalforbruket til de tilreisende lavt. Det skyldes primært at utleggene til overnatting blir redusert som følge av at det tilbys alternative innkvarteringsmuligheter (på folkehøgskolen og egen camp). Dette kan delvis være et resultat av at det er vanskelig med annen kommersiell overnatting i perioden, men kan også være en tilpasning til publikumssegmentet.

Kommersielle overnattinger er viktig

Like viktig som høy andel tilreisende er hvor mange penger de bruker i regionen i tillegg til utleggene som blir registrert i festivalregnskapene, for eksempel billetter og andre kjøp på festivalområdet, se tabell 7. For eksempel har Norsk Rakfiskfestivalens konsept bidratt til at tilreisende besøkende både handler lokalt og overnatter kommersielt. Samtidig viser analysen av denne festivalen at en stor andel av de tilreisende disponerer fritidsbolig i regionen, og denne tilreisendegruppens forbruk er betydelig lavere enn de som overnatter kommersielt. Overnattinger på kommersielle overnattingsbedrifter er i mange tilfeller et viktig bidrag til den regionale økonomien, og den posten som særlig skiller størrelsen på overrisslingseffektene mellom ulike brukergrupper.

Festivalprogram som bidrar til at publikum «må overnatte» i regionen er derfor et viktig moment. Det er noe som festivalorganisasjonen selv kan påvirke. Mange av festivalene arrangeres i ferieperioden, noe som isolert sett kan være et viktig moment for å sikre oppslutning om festivalen – også fra tilreisende. Samtidig er ferieperioden som regel en periode når overnattingsbedriftene har annen trafikk, og det kan da være et spørsmål både om tilstrekkelig overnattingskapasitet og om det oppstår fortrengningseffekter. Fortrengningseffekter vil oppstå hvis eksisterende markeder fortrenges av festivalpublikum. Nettoeffekten er avhengig av prisen de ulike segmentene betaler, og varigheten og/ eller gjenkjøpshyppigheten til de segmentene som i tilfelle blir fortrengt av festivalpublikum.

Hvor stort forbruket utover kommersielle overnattinger er, vil avhenge av festivalområdets beliggenhet og mulighetene for bruk av penger i tilknytning til området. For Vinjerock og Fjellfilmfestivalens deltakere skapes forbruket gjennom tilrettelegging av et helhetlig tilbud med festivalpass, overnatting og matsservering på ett sted, som sammen med avsides lokalisering begrenser mulighetene for overrisling. Kristinspelet kan sies å være i litt samme situasjon som Vinjerock og Fjellfilmfestivalen, da arrangørstedet Jørundgard på Nord-Sel også kan sies å ha avsidesliggende lokalisering sett i forhold til annet næringsliv (mat, servering, handel, overnatting osv.). Her kan det imidlertid ligge ytterligere potensial i samarbeidet med Jørundgard, både når det gjelder mat/ servering og muligens også overnatting. Det er flere lokale tilbydere av overnatting i området Sel-Høvringen. Under Peer Gynt-stemnet er publikums forbruk mer fordelt på andre virksomheter i regionen, noe som både kan tilbakeføres til festivalens omfang og publikumsprofil. Det er for eksempel etablert et variert serveringstilbud i tilknytning til forestillingene på Gålå, servering som kan kjøpes «pakket» sammen med billett og felles transport. På denne måten spres både ankomst og avreise ut i tid før og etter forestillingen, noe som bidrar til en bedre opplevelse for publikum, både for dem som benytter seg av tilbudet og dem som ikke gjør det.

Tidsfesting og influensområde

Flere av våre festivaler arrangeres i perioder med allerede stor etterspørsel etter overnatting, og det kan være vanskelig å finne passende tilbud. For eksempel kan hotellkapasiteten på Fagernes være en begrensende faktor for besøk både til Jørn Hilme-stemnet og Valdres sommerssymfoni. Det er imidlertid viktig å ha et variert overnattings-tilbud, som er tilpasset sitt festivalsegment. For eksempel har Norsk Rakfiskfestival satt opp bussforbindelser fra Fagernes til overnattingsbedrifter/ fjellstuer i nærheten, mens Valdres Sommersymfoni øker kapasiteten ved å tilby overnatting på folkehøgskolen⁶, som ellers er stengt i denne perioden. Jørn Hilme-stemnet har etablert festivalcamp på den gamle idrettsplassen ved Strondafjorden.

Det kan i slike tilfeller være aktuelt å vurdere i alle fall to strategier som man har stor innflytelse på regionalt:

- Er det alternative tidspunkter for gjennomføring av arrangementet? Det vil si tidspunkter da det normalt ikke er mange andre tilreisende i området, og det er bedre tilgang til (de nærmest lokaliserte) overnattingstilbudene.
- Er det mulig å utvide influensområdet når det gjelder overnatting? Kan det inngås samarbeid med for eksempel transportselskap og/eller overnattingsbedrifter lokalisert utenfor det nærmeste influensområdet, for på den måten å drive regionforstørring.

Norsk Rakfiskfestival har benyttet seg av begge disse strategiene. Norsk Rakfiskfestival gjennomføres første helgen i november, og ble lagt da fordi det var opprinnelig en helg uten andre arrangementer i Valdres, samtidig som den naturligvis er i begynnelsen på rakfisksesongen. Fra Norsk Rakfiskfestival settes det opp busser til overnattingsbedrifter og hytteområder som ligger utenfor selve Fagernes sentrum, for på den måten å utvide

⁶ Folkehøgskolen er kursområde for barn og unge, og overnattingstilbudet er forbeholdt kursdeltakere og deres foresatte.

området som er aktuelt for publikumsdeltakelse. Det medfører samtidig at overnattingsbedrifter som ellers ikke ville hatt særlig trafikk i den perioden kan få et tilskudd i en ellers rolig periode. Festivalen får flere deltakere og bedriftene flere overnattinger.

Mangel på tilstrekkelig og passende overnattingskapasitet i en region kan altså løses ved at det etableres et tilbud om transport til overnattingssteder lokalisert i «omlandet» til festivalen. Eksempelvis har A/S Jotunheimen og Valdresruten Bilselskap (JVB) diverse transporttilbud i forbindelse med Norsk Rakfiskfestival: Rakrute 1-9, hvor Rakrute 1 går mellom Beitostølen og Fagernes, Rakrute 2 går mellom Golsfjellet-Tisleidalen og Fagernes, etc. Vinjerock har tilrettelagt for busstransport til festivalområdet både fra Tyinkrysset, Oslo/Sandvika, Trondheim og Bergen. Dette gjør det enklere for festivaldeltakere å reise til/ fra festivalen, støtter festivalens miljøprofil. For å tilrettelegge for deltakelse setter Jørn Hilme-stemnet opp busstransport fra Fagernes til konserten på Jaslangen. Valdres sommersymfoni og Peer Gynt-stemnet organiserer konserter på andre lokaliteter enn henholdsvis Fagernes/ Leira og på Gålå. For å legge til rette for økt deltakelse kan tilrettelegging av kollektive transportløsninger øke interessen for arrangementene. Flere av festivalene har også vist at tilrettelegging med et mattilbud i kombinasjon med billett er interessant for festivaldeltakere. Det kan derfor vurderes i hvilken grad økt tilrettelegging av transportløsninger og med et eventuelt serveringstilbud er aktuelt for å øke interessen for arrangementet.

Det er altså ulike løsninger for hvordan transport i forbindelse med festivalene kan organiseres. Vi har sett eksempler på at det gjøres både av arrangøren selv eller at transportselskaper bruker egne spesialtilbud eller allerede eksisterende ruter, til å bidra til festivaltransport.

Det er ikke bare publikum som etterspør innkvartering under festivaler. Hvis festivalenes innkvartering av artister, teknisk personale mv. gjøres i festivalnære overnattingsbedrifter, vil det redusere tilgangen til overnattingskapasitet for besøkende. En mulighet for å øke publikumsdeltakelsen i festivalen kan derfor være å bruke innkvarteringsmuligheter for teknisk personale, artister og kunstnere utenfor sentrum i større grad. For eksempel bruker Kristinspelet innkvarteringsbedriftene i Mysusæterområdet til sine aktører. Mususæter ligger et par mils kjøring fra selve stemneområdet på Nord-Sel.

Samordning av arrangementstidspunkt

Det er naturligvis arrangøren selv som bestemmer tidspunktet for gjennomføring. I Valdres har det vært arbeidet målrettet med å samordne festivalene i regionen og se de sammen med andre tiltak som fremmer regionens utvikling. Dette arbeidet organiseres av Valdres Natur- og Kulturpark (VNK) som er en arena for samhandling mellom kommuner, reiseliv, kultur og friluftsansjoner. VNK tok initiativ til etablering og organisering av et festivalnettverk som ble etablert i 2008. Nettverket er en paraplyorganisasjon for større festivaler i Valdres.⁷

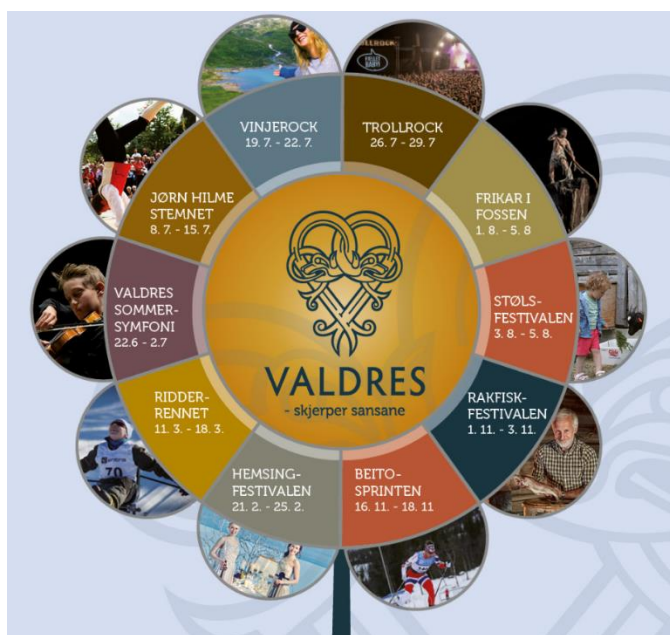
Det er utarbeidet en egen festivalstrategi, der man blant annet har sett festivalenes gjennomføringstidspunkt i sammenheng for å unngå at de kommer i konflikt med hverandre. Strategien medførte bl.a. at gjennomføringstidspunktet til Jørn Hilme-stemnet ble fremskyndet fra månedskiftet juli/ august til primo juli. I strategien er det også definert

⁷ Nærmere om kriteriene for å være med nettverket finnes her: <https://www.valdres.no/valdres-natur-og-kulturpark/vare-prosjekter/valdres-festivalnettverk>

mål for festivalene, bl.a. «auke verdiskapinga (sosial, kulturelt, miljømessig og økonomisk)», og at de skal virke som verktøy for utvikling av lokalsamfunnet: «gje livskraft i lokalsamfunna».⁸ Den koordinerende rollen Valdres Natur- og Kulturpark har tatt, kan bidra til økte effekter av festivalene.

Det er altså definert en egen aktivitetsskalender der festivalene inngår i et årshjul som sikrer at ingen festivaler faller på samme dag og dermed konkurrerer med hverandre om besøkende. Årshjulet legger også til rette for at det er aktiviteter gjennom hele året til glede for både regionens innbyggere, fritidsboligeier og andre tilreisende turister.

Figur 5: Festivalhjul for Valdres 2018.

Kilde: Valdres Natur- og Kulturpark

En tilsvarende systematisk samordning av festivaltidspunkt og organisering som festivalnettverket i Valdres har gjennomført er ikke etablert i Gudbrandsdalen. Det kan vurderes om det er grunnlag for en større grad av koordinering også i Gudbrandsdalen. Her kan erfaringsutveksling mellom Valdres og Gudbrandsdalen være et aktuelt tiltak, som både region og fylkeskommune kan ta initiativ til. Valdres er én region, og delvis en felles bo- og arbeidsmarkedsregion, mens Gudbrandsdalen består av tre regioner, slik det er definert i fylkets regioninndeling. Samordningen i Valdres er framfor alt begrunnet i en viss konkurranse om publikum og oppmerksomhet. I Gudbrandsdalen kan man tenke seg at festivaler kan utløse ytterligere potensial gjennom samordning og samarbeid både innad i fylket og mot nabofylkene. Det kan for eksempel bidra til å redusere konkurranse om publikum. Innen spel er det flere større arrangementer som er «konkurrenter» med både Kristinspelet og Peer Gynt-stemnet, bl.a. Lady Arbuthnott i Sunndal og Elden på Røros. Sistnevnte pågår i samme tidsperiode som Peer Gynt-stemnet.

På den ene siden kan nok disse konkurrere om publikum, men samtidig kan en anta at det er et publikum med en viss felles interesse for (lokal) historie. Et slik samarbeid eller

⁸ Festivalstrategi 2019-20, s. 4

samordning kan derfor også legge grunnlag for en formalisering/ organisering i en «kjede» basert på for eksempel «historiske spel».

Økning av oppholdslengde og synergieffekter – plattformtilnærming

Som vi har nevnt flere ganger, er tilreisendes oppholdslengde i et område en viktig forutsetning for de effekter som oppnås. I våre undersøkelser har vi identifisert bransjer det kan være aktuelt å inngå mer formalisert samarbeide med for å øke både oppholdstid, overnattings- og publikum på festivalen. Overnattingssektoren er en opplagt sektor. Som allerede nevnt ovenfor, har Norsk Rakfiskfestival selv arrangert kollektive transportløsninger for å utnytte ledig kapasitet i overnattingsbedrifter i regionen og samtidig også øke publikumspotensialet for festivalen. Det er antakelig en løsning som egner seg godt for denne typen festival, som har flere arrangement og også et 'folkelivsaspekt'.

En alternativ løsning brukes i forbindelse med Peer Gynt-stemnet. Der lager overnattingsbedriftene selv produktpakker, bestående av overnatting, transport og billetter til Peer Gynt-spelet ved Gålåvatnet. Litt avhengig av profilen på overnattingsbedriften, legges gjerne inn ytterligere aktiviteter eller tilbud i pakken. En slik løsning passer antakelig godt for Peer Gynt-stemnet, som har en annen publikumsprofil enn Rakfiskfestivalen.

Regionale matprodusenter og andre lokale produsenter er også representanter for synergisektorer, der et formalisert samarbeid kan være fruktbart for begge parter. For noen festivaler kan lokale matprodusenter ha kapasitetsproblemer enkeltvis, og da kan det være mulig å fremme ytterligere synergier gjennom å organisere flere regionale næringsmiddelprodusenter, der hver kan bidra med sitt. På den måten kan de til sammen dekke behovet volummessig, samtidig som bredden i tilbudet til publikum økes.

Dette er forhold og valg som den enkelte festival selv kan påvirke. Fylkeskommunen kan samtidig bidra til å øke bevisstheten av at slike valg kan være viktig for utvikling i regionen, og at festivalen på den måten kan styrke også andre sektorer i regionen.

Som vi har drøftet tidligere er det viktig å kunne identifisere slike synergisektorer, og her kan også et samarbeidsnettverk være et aktuelt virkemiddel for å bidra til en utvikling som er tuftet på en mer helhetlig nærings- og/eller produktutvikling i en region. Viktige spørsmål er: Hvordan kan festivalen bidra til å styrke de øvrige sektorene i regionen? Er det særlige flaskehalsen som begrenser handlingsrommet? Hvordan kan de øvrige sektorenes bidrag styrke festivalen, bedriftene i de øvrige sektorene, og kan festivalen bidra til å trekke til seg flere besøkende, osv.? Og kan – og i tilfelle hvor/hvordan - offentlige virkemidler legge til rette for og bidra til økt regional utvikling?

Avsluttende kommentar

Det er en utfordring for festivalene som trekkes mellom å ha attraktive program som sikrer billettsalg og festivaløkonomien på den ene siden, og å tilby program og aktiviteter som er viktige for festivalens kulturelle betydning. Viktigheten av anerkjente artister har naturligvis også betydning.

Med unntak av Norsk Rakfiskfestival er den kulturpolitisk begrunnede offentlige støtten viktig for alle de festivalene vi har analysert. Det er derfor verken mulig eller ønskelig for festivalen å «kommersialisere» hele programmet. På den annen side kan det antagelig være mulig å «tilpasse» programmet slik at festivalen får flere besøkende ved å legge

attraktive programposter på en måte som kan stimulere til lengre opphold. Det bør likevel være viktig at festivalene faktisk representerer et tilbud som gir publikum gode opplevelser både i kraft av sitt kulturelle innhold og sine sosiale rammer.

Utvikling av festivalene er samtidig også viktig med sikte på sin egen levedyktighet i et marked med stadig økt konkurranse om oppmerksomhet. Konkurs og styrt avvikling har vært et ikke uvanlig kjennetegn i festivalsektoren de siste åra. En rekke kjente festivaler har opplevd både eventyrlig popularitet og fallende oppslutning. Det er heller ikke noe nytt fenomen. Kalvøyafestivalen⁹ startet i 1971, og hadde så sent som i 1997 internasjonalt kjente artister som David Bowie og The Prodigy. I 1998 ble festivalen avlyst. Norwegian Wood¹⁰ startet i 1992, og gikk konkurs i 2017. Det er flere eksempler.

Sammenliknet med nevnte festivaler har våre festivaler ikke det samme generiske preget. Festivalene vi har analysert har på ulike måter gjort selve lokasjonen til en viktig del av festivalen. Felles for alle er at det skaper en hensiktsmessig og særpreget ramme for festivalen samtidig som de bruker og bygger videre på den lokale forankringen. Denne tilknytningen til arrangørstedet gjør at det ikke er særlig aktuelt med geografisk flytting eller konkurranse fra andre steder. Det reduserer det samlede publikumspotensialet på den ene siden, men øker samtidig trolig publikums dedikasjon i sin respektive nisje.

Fra et regionaløkonomisk synspunkt kan det være gunstig for *regionen* om et festivalarrangement legges til ellers stille perioder. Festivalorganisasjonen løper naturligvis en større risiko, siden dens resultat i større grad er avhengig av festivalens faktiske attraksjonskraft. Lykkes man med å tiltrekke seg deltakere fra andre steder og bruke ledig kapasitet i overnatting og andre bedrifter, kan effekten for regionen likevel være større enn om festivalen gjennomføres i en ferieperiode når besøkende allerede er i området av andre grunner.

Fylkeskommuner og andre offentlige virkemiddelaktører kan med sine tilskudd bidra til å redusere risiko for festivaler, og samtidig øke effektene i regionen. Dette er en typisk situasjon der bruk av offentlige virkemidler til å støtte festivaler kan bidra til å utløse større effekter i hele regionen. Når bruk av kulturpolitiske virkemiddel brukes i en slik situasjon vil en eventuell regional effekt bli en ekstra bonus. Det er likevel ikke grunn til å forvente at festivaler, som arrangeres noen få dager i året skal ha et stort næringsmessig potensial.

⁹ Wikipedia

¹⁰ Wikipedia

REFERANSELISTE

- Arnestad, G. (2005). *Peer Gynt-stemnet*. Delrapport i evalueringen av statsbudsjettets kap. 320, post 74, Norsk Kulturråd.
- Asheim, B., m.fl. (2006): *Constructing Regional Advantage. Principles – Perspectives – Policies*. EU-kommisjonen. http://www.dime-eu.org/files/active/0/regional_advantage_FINAL.pdf
- Bowdin, G, Allen, J, O'Toole, W, Harris, R, McDonnell, I, (2011), *Events Management*, 3. Ed. Elsevier Buttonworth-Heinemann: Burlington, USA
- Crompton, J. L. (2006) Economic Impact Studies: Instruments for Political Shenanigans? *Journal of Travel Research*, Vol. 45, August 2006, pp. 67-82. DOI: 10.1177/0047287506288870 © 2006 Sage Publications
- Ellingsen, W, Lund, P.O. (2019), *Verdiskaping og attraksjonskraft Norefjell – Reinsjøfjell*, Rapportnr. 2019/17, Høgskolen i Innlandet/ Østlandsforskning, Lillehammer
- Ericsson, B. (2009). Måling av lokaløkonomiske virkninger av festivaler og andre arrangementer, i Teigen, H, Mehmetoglu, M, Haraldsen, T (reds.). *Innovasjon og opplevelser i reiseliv*. Fagbokforlaget: Bergen
- Hagen, S.E. (2007). *Kulturminner og verdiskaping*. ØF-rapport nr 08/2007, Østlandsforskning: Lillehammer.
- Hagen, S.E. Skårholt, A, (2010). *Regional plattform - Fjellregionen*. ØF-rapport nr 09/2010, Østlandsforskning: Lillehammer.
- Hansen, C (1994) *Turismens betydelse for økonomi og beskæftigelse i regioner og lokalsamfund*. Institutt for grænseregionsforskning: Aabenraa,
- Haraldsen, T. og Hagen, S.E. (2007): *Kultur- og oplevelsesnæringene i Innlandet. Økonomisk betydning og utviklingspotensial*. Foredrag på konferansen Next Stage, Lillehammer 13. februar 2007.
- Holm, E. D. og Hauge, A. (2018) *Operaen – symbol og strategi?* Rapport nr: 04-2018 Kunnskapsverket: Elverum
- Ibenholt, K., Hauge, A., Haraldsen, T., Ericsson, B. og A Rykkja, A. (2015) *De gode hjelperne - nasjonale virkemidler for utvikling av kulturelle næringer*, Rapport nr 03-2015, Kunnskapsverket, Oslo/Lillehammer 15.12.2015

Ibenholt, K., Ericsson, B., Gran, B. og Rykkja, A. (2019) *Ringvirkninger av kulturelle aktiviteter i Møre og Romsdal*, Rapport 01-2019, Samfunnsøkonomisk Analyse: Oslo

Ringstad, V, (2005) *Kulturøkonomi*, Cappelen akademisk, Oslo, Norge

Rysevik, J, Dahle, M (2015), *Kultur og kommers – en studie av fem musikkfestivaler i Hordaland og Sogn og Fjordane*, Rapport 13/ 2015, Ideas2Evidence, Oslo

Vareide, K. og Kobro, L.U. (2012) *Skaper kultur attraktive steder?* TF-notat 1/2012, Telemarkforskning: Bø i Telemark

Vareide, K. (2018) *Kultur og attraktivitet. Sammenheng mellom kulturtilbud, bostedsattraktivitet, utdanningsnivå og boligpriser i norske kommuner*. Rapport nr. 03-2018, Kunnskapsverket: Elverum

Høgskolen
i Innlandet

På oppdrag fra Oppland Fylkeskommune har Østlandsforskning gjennomført en ringvirkningsanalyse. Formålet har vært å klarlegge eksisterende ringvirkninger og identifisere potensial for økte, langsiktige ringvirkninger i regionene som er vertskap for en eller flere større kulturfestivaler.

Analysene er gjort med basis i regioninndelingen i Oppland, og med fokus rettet mot økonomiske ringvirkninger festivalene bidrar til. En ringvirkningsanalyse brukes for å få fram økonomiske verdier. Aktivitet innenfor kulturfeltet bidrar imidlertid med andre, og vel så viktige verdier, som verken kan måles i kroner eller er hensiktsmessig å kvantifisere. Det betyr ikke at disse verdiene er mindre verdt, de er bare ikke med i en ringvirkningsanalyse.

Empirisk tar rapporten utgangspunkt i åtte festivaler: Norsk Litteraturfestival/ Sigrid Undset-dagene, Valdres sommersymfoni, Kristin Lavransdatter på Jørundgard, Vinjerock, Jørn Hilde-stemnet, Peer Gynt-stemnet, Fjellfilmfestivalen og Norsk Rakfiskfestival. Alle festivalene meldte selv interesse for å delta i prosjektet, og har bidratt med data til kunnskapsgrunnlaget rapporten bygger på. Rapporten bygger på to års drift i festivalene. Alle analysene er basert på to år - 2017 og 2018 unntatt for Norsk Litteraturfestival/ Sigrid Undset-dagene der datagrunnlaget gjelder 2018 og 2019. Data består av festivalregnskap og publikumsundersøkelser.